

MILITAIRE SPECTATOR

A photograph of a soldier in a desert environment. The soldier is wearing a tan camouflage uniform with a Dutch flag patch on the sleeve and is looking through binoculars. In the foreground, a rifle is mounted on a wooden crate. The background shows a vast, arid landscape with mountains under a clear blue sky.

**De Nederlandse expeditionaire
krijgsmacht**

■ Information Operations

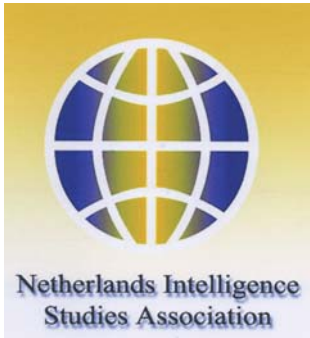
■ Verzet tegen de Japanse bezetter op Sumatra

Aankondiging

Conferentie

The Future of Intelligence: Threats, Challenges, Opportunities

27 en 28 mei 2011 – Instituut Defensie Leergangen

De **Netherlands Intelligence Studies Association** (NISA), een onafhankelijke studiegroep voor inlichtingen- en veiligheidskwesaties, stimuleert het geïnformeerde debat op het vakgebied onder meer met internationale conferenties.

De tweedaagse conferentie die de NISA in mei houdt heeft als thema ***The Future of Intelligence: Threats, Challenges, Opportunities***. Experts uit binnen- en buitenland spreken tijdens plenaire bijeenkomsten en workshops onder meer over cyber warfare, energie-zekerheid en publiek-private samenwerking op veiligheidsgebied.

Het volledige programma, informatie over deelname en een registratieformulier zijn te vinden op www.nisa-intelligence.nl

Datum: 27 en 28 mei 2011

Tijd: 09.30-18.00

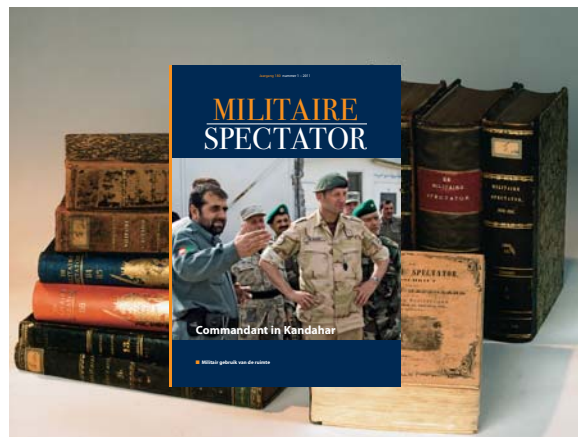
en 09.30-17.30 uur

Locatie: Instituut Defensie Leergangen, Brasserskade 227-A, 2497 NX Den Haag

De Militaire Spectator is sinds 1832 het militair-wetenschappelijk tijdschrift voor en over de Nederlandse krijgsmacht. Het maakt relevante kennis, wetenschappelijke inzichten, ontwikkelingen en praktijkervaringen toegankelijk en slaat zo een brug tussen theorie en praktijk.

De Militaire Spectator stimuleert de gedachtevorming over onderwerpen die de krijgsmacht raken en draagt zodoende bij aan de ontwikkeling van de krijgswetenschap in de breedste zin van het woord. Op deze wijze geeft het tijdschrift inhoud aan zijn missie: het bijdragen aan de professionalisering van het defensiepersoneel en het verhogen van het kennisniveau van overige geïnteresseerden. Daarmee bevordert de Militaire Spectator ook de dialoog tussen krijgsmacht, wetenschap en samenleving.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris en ledenadministratie

luitenant-kolonel Henk Sonius
T 0493-598003
E hc.sonius.01@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

De Militaire Spectator wordt ook verstuurd op basis van rang/schaal. Adreswijzigingen doorgeven bij de eigen personeelsdienst.

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof. em.
J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
T 071 - 542 18 30
E jmjbosch@xs4all.nl
kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
luitenant-kolonel KLu S.M. Babusch bc
kapitein ter zee P. van den Berg
drs. P. Donker
kolonel MJD dr. P.A.L. Ducheine
luitenant-kolonel MPSD dr. J. Duel
cdre KLu F. Groen
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs. ing. D.J. Muijskens
luitenant-kolonel Marns drs.
A.J.E. Wagemaker MA
kapitein ter zee mr. N.A. Woudstra
kolonel ir. F.J.A. van Zitteren

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool
drs. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
F 070 - 316 51 99
E redactiemilitairespectator@mindef.nl

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij ten Brink
ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto: Observatiepost op Poentjak, Afghanistan, 2007 (Foto AVDD, R. Frigge)

MILITAIRE SPECTATOR

200 Information Operations

I.M. van Osch

Information Operations zouden meer prioriteit moeten krijgen, met de verschuiving van een theoretische discussie naar een praktische en de integratie van InfoOps in opleidingen en trainingen.

214 De Nederlandse expeditionaire krijgsmacht

E.J. de Waard

Onderzoek wijst uit dat de Nederlandse expeditionaire krijgsmacht slim en slagvaardig is, maar een aantal maatregelen zou de flexibiliteit, reactiesnelheid en stabiliteit in de organisatie kunnen verbeteren.

224 Verzet tegen de Japanse bezetter op Sumatra

E.P.M. Zwinkels

Een analyse van het proces tegen verzetslieden op Sumatra tijdens de Tweede Wereldoorlog toont aan dat de Japanse autoriteiten in grote lijnen de internationale rechtsopvattingen hebben gevolgd.

En verder:

Editoriaal	198
Gastcolumn	236
Tegenwicht	238
Andere ogen	240
Boeken	241
Summaries	

Wat moet ik zeggen?

Voor velen is het krijgen van kinderen het grootste geschenk in het leven. Het echte werk begint na de bevalling. Opvoeden lijkt op een ritje in de achtbaan. Momenten van stralende vergezichten en intense vreugde kunnen van het ene op het andere moment afgewisseld worden door gevoelens van verwondering en onmacht. Kinderen kunnen je ook indringend een spiegel voorhouden. Laatst was het weer zover: 'Pa, wat zou je ervan zeggen als ik beroepsofficier word?'

Mijn eerste reactie was er een van trots. Kennelijk heb ik het, ondanks regelmatige afwezigheid thuis als gevolg van oefeningen en uitzendingen, toch nog niet zo slecht gedaan. De vonk van enthousiasme voor mijn professie is in ieder geval overgesprongen. Zoals dat, ruim dertig jaar geleden, ook bij mij het geval was. Mijn vader liep destijds over van trots. Hij reageerde enthousiast toen ik aankondigde beroepsofficier te willen worden. Zelf had hij als middelbare scholier de Duitse bezetting aan den lijve ondervonden. Hij had ervaren wat 'niet vrij zijn' betekent. Hij had een vriendje met zijn gehele familie zien afvoeren naar Duitsland en hem nooit meer teruggezien. De geallieerde soldaten die ver van huis grote offers brachten om onze vrijheid te herstellen, hadden diepe indruk gemaakt. Dat nooit weer, pal staan voor de democratische rechtsorde, voor een weerbaar Nederland, waren zijn drijfveren om 's Konings wapenrok aan te trekken.

De inzet in Indië was voor hem de vuurdoop. Boeiend wist hij daarover te vertellen. Het samen optrekken, ver van huis en onder moeilijke omstandigheden, leidde tot unieke

vriendschappen. Terug in patria zorgde de oplevende Koude Oorlog voor nieuwe uitdagingen. De snelle opbouw van een omvangrijke krijgsmacht, de instroom van nieuw materieel, de grootscheepse oefeningen en – vooral – de omgang met de lichten dienstplichtigen. Voor hem en zijn generatie was militair zijn een levenswijze: veel van huis, een intensief messleven en veel (mannen)humor. Voldaan ging hij eind jaren zeventig met functioneel leeftijdsontslag. De Nederlandse krijgsmacht stond haar mannetje en leek in de verste verte niet op die van de meidagen 1940. En minister Vredeling was weliswaar een 'rooie' en allergisch voor uniformen, hij had wel visie en zette een krachtige blauwdruk voor de toekomst neer.

Vaders enthousiasme en gedrevenheid speelden een rol bij mijn keuze in zijn voetsporen te treden. Leidinggeven, op jonge leeftijd verantwoordelijkheid dragen en 'buiten spelen' waren de trefwoorden die de doorslag gaven. Maar ook rebellie tegen de politiek correcte klasgenoten die *das Militär* met minachting bezagen. De eerste jaren brachten wat ik verwacht had: veel opleiden en oefenen, waarbij het telkens weer de kunst was de dienstplichtigen daar te krijgen waar je ze wilde hebben. De dienst hield niet om vijf uur op, het messleven had een vormende invloed. Wel leverden overplaat-singen meer ongemakken op, omdat veel partners – ook de mijne – zelf carrière maakten. En dat je in Amsterdam in uniform niet echt welkom was, ach, dat nam je op de koop toe.

De Val van de Berlijnse Muur zette de wereld op zijn kop. Vertrouwde zekerheden vielen weg en de Rode Beer verloor na zijn tanden ook zijn huid. Een deken van existentiële twijfel

bedekte de krijgsmacht. Uiteindelijk was het weer een 'rooie' – en dit maal ook nog iemand die ooit een standbeeld van een generaal had beklad – die knopen doorhakte. Minister Ter Beek schortte de opkomstplicht op en koos voor de expeditionair inzetbare krijgsmacht. Hij bood ons jonge officieren een wenkend perspectief en daarmee toekomst. We hebben die kansen met beide handen aangegrepen. Het werken met BBT-soldaten was aanvankelijk een cultuurschok. Hun motivatie werkte echter aanstekelijk. Investerings zorgden ervoor dat onze krijgsmacht goed uitgerust was. De uitzendingen stelden onze professionaliteit op de proef. De Nederlandse krijgsmacht werd een *blooded* strijdmacht die de laatste jaren in de 'eredivisie' goed meekomt. Bij uitzendingen is de onderlinge lotsverbondenheid groot, kameraadschap geen loze huls en er worden nog steeds vrienden voor het leven gemaakt. Dag en nacht worden lief, maar ook leed gedeeld. Effectiviteit is in de strijd – alle boekhouders ten spijt – nog steeds belangrijker dan efficiency. Leidinggeven is bij uitzending nog steeds verankerd in 'wederzijds vertrouwen'. De samenleving waardeert de inzet van onze militairen, ver van huis, onder moeilijke omstandigheden, al is een missie zelf omstrepen. Je kunt nu weer in Amsterdam in uniform de tram nemen...

Dat geeft een goed gevoel. De keerzijde is dat de spagaat tussen operationele inzet en de vredesbedrijfsvoering in Nederland steeds groter is geworden. Met de invoering van het nieuwe besturingsmodel in 2005 lijkt georganiseerd wantrouwen het richtinggevende principe te zijn geworden. Controletorens zijn opgetuigd, de bureaucratische papierwinkel is

verstikkend en verrekenen leidt tot 'bedrijfje spelen'. Maatwerk in de zorg voor personeel is alleen mogelijk als de geautomatiseerde systemen dat toelaten. Je neemt dit bureaucratische circus lang voor lief. De *bottom line* is: kun je het vak nog uitoefenen? Kun je varen, vliegen, oefenen en boeven vangen? Daar wringt de schoen steeds gevaarlijker. Ambities en beschikbare middelen lopen uit de pas. Om die kloof te slechten is visie en moed nodig, geen boekhoudkundige invuloefening. Thans staat er geen 'rooie' bewindsman aan het roer, die als relatieve buitenstaander bakens uitzet en knopen doorhakt. We moeten het doen met een bewindsman, zelf zoon van een beroeps-officier, die zegt pal voor ons te staan.

'Pa, ik wil beroepsofficier worden'

'Pa, wat zou je ervan zeggen als ik beroepsofficier word?' Ik worstel met het antwoord. Trots en twijfels strijden om voorrang. Het papier van de Beleidsbrief is immers geduldig en de *spins* van de woordvoerders vliegen ons om de oren. Met heel veel geld en duizenden collega's minder moeten we de samenleving dezelfde veiligheid blijven bieden. Sterker nog, vooralsnog heeft Defensie, ondanks al haar bureaucratie en controlemechanismes, onvoldoende geld om nieuw personeel aan te nemen. Over geloofwaardigheid gesproken. Ik kom daarom niet verder dan: 'Kind, doe wat je hart je ingeeft, maar ik ben bang dat de krijgsmacht je op dit moment geen toekomst kan bieden. Waarom ga je niet eerst studeren. Je kunt wellicht later met een afgeronde studie nog bij de krijgsmacht terecht.'

Information Operations

Synchronisatie van actie en informatie

De term *Information Operations* (InfoOps) verwijst naar de synchronisatie van activiteiten binnen het informatiedomein, zodat die allemaal aansluiten op een gemeenschappelijk uit te dragen boodschap. De praktijk leert echter dat het lastig is om InfoOps vorm te geven. Ondanks een groeiend bewustzijn van het belang van het informatiedomein krijgt dat nog maar weinig prioriteit. Dit artikel geeft aanbevelingen voor het opvullen van het gat tussen de fundamenteën van InfoOps en de huidige stand van zaken binnen de Nederlandse krijgsmacht. De voornaamste aanbevelingen zijn de verschuiving van een theoretische naar een praktische discussie, het toepassen van *intelfusion*, het formuleren van een *grand narrative*, het integreren van InfoOps in opleidingen en trainingen en het borgen van onze kennis en ervaring binnen een InfoOps-netwerk.

I.M. van Osch MA*

‘Tijdens een shura van key leaders is een IED afgegaan. Naar aanleiding daarvan werden alle leiders gecontroleerd op kruut op hun handen. Dat is natuurlijk stupide, want dan toon je helemaal geen vertrouwen en zullen de leiders jou ook niet meer vertrouwen.’ (18)¹

Een situatie zoals een *Information Operations* Officier (InfoOpsOff) in dit citaat beschrijft kan desastreuze gevolgen hebben voor een operatie. Het fysiek aangrijpen van een key leader wiens vertrouwen gewonnen moet worden, door de akkers van boeren rijden die net geleerd hebben hoe ze saffraan moeten verbouwen, of het plaatsen van containers rond Kamp Holland voor de eigen veiligheid: alles en iedereen laat een indruk achter. Als activiteiten niet

op elkaar af worden gestemd, kunnen deze indrukken de geloofwaardigheid van Defensie aantasten en de steun van betrokken actoren in gevaar brengen. Het is daarom noodzakelijk alle activiteiten, zowel kinetisch als non-kinetisch, af te stemmen op een gezamenlijk uit te dragen boodschap. Hierbij spelen InfoOps een belangrijke rol.

Tijdens Nederlandse missies wordt het belang van de mentale component, zoals opinie en perceptie, steeds meer onderkend. Nederlandse activiteiten op het gebied van InfoOps fungeren zelfs als blauwdruk in de internationale gemeenschap. Zo passen eenheden van het *Regional Command South* in Afghanistan het Nederlandse concept *ShuRaTeX* toe. Dit concept houdt allereerst in dat in een shura uitgelegd wordt hoe en waarom een actie gepland staat (Shu-). Na deze voorbereiding volgt een toelichting met publieke radioberichten (-Ra-) aan de plaatselijke bevolking. Zo bereikt de boodschap de lokale bevolking zowel via de eigen

* Ingrid van Osch heeft van maart tot oktober 2010 onderzoek gedaan naar *Information Operations* bij het Opleidings- en Trainingscentrum Operatiën (OTCOpn), afdeling Doctrine. In 2008 rondde zij de *Research Master Literary Studies* af aan de Universiteit Utrecht.

¹ De nummers achter de citaten verwijzen naar door mij in vertrouwen afgenomen interviews voor dit onderzoek.

kanalen als via lokale leiders. Ten derde wordt getest (-Te-) of de boodschap het gewenste effect heeft gehad. Ten slotte volgt de uitvoering, *execution* (-X), van de gecommuniceerde actie.

Ondanks het succes van een concept als ShuRaTeX worstelen Nederlandse uitgezonden militairen, met name de InfoOpsOff, nog steeds met hun rol en verantwoordelijkheden op het gebied van beïnvloedings- en informatieactiviteiten. Er bestaat een Nederlands beleid voor InfoOps, maar de concrete toepassing daarvan in een *'goed functionerend coördinatieproces op elk niveau en tussen de niveaus'* blijft uit, aldus een respondent.² Om die reden is het zinvol te onderzoeken wat de concrete mogelijkheden zijn voor het optimaliseren van de effectiviteit van InfoOps. In dit artikel wil ik daarom de vraag beantwoorden hoe Defensie op tactisch niveau een praktisch en uitvoerbaar coördinatie-mechanisme kan opstellen dat bijdraagt aan de horizontale en verticale coördinatie van de informatiestrategie en informatieactiviteiten. Dit zal ik doen vanuit een interdisciplinaire invalshoek, onder meer gebaseerd op sociologie en *cultural studies*.³

Ten eerste zal ik vier factoren toelichten die ik beschouw als de fundamenteën van InfoOps. Het gaat hier om het bewustzijn dat alles beïnvloeding is, het belang van sociologische besluitvormingsprocessen, de eigen geloofwaardigheid en het denken in effecten. Deze factoren dienen als ijkpunt voor de huidige stand van zaken. Naar aanleiding van de praktijk-situatie belicht ik de vijf zwakste punten van de huidige situatie aan de hand van ruim vijftig interviews met bij InfoOps betrokken militairen en burgers, merendeels Nederlands. Ten slotte zal ik het gat tussen de fundamenteën van InfoOps en de huidige situatie overbruggen met een aantal aanbevelingen op het tactische niveau.

Vier heipalen: fundamenteën van InfoOps

Allereerst moet duidelijk zijn wat de term InfoOps inhoudt, zonder te verzanden in een terminologische discussie. Recentelijk verscheen in de *Militaire Spectator* het

FOTO AVDD, S. HILCKMANN

Ook het beveiligen van het eigen kamp laat een bepaalde indruk achter bij de bevolking

artikel *Strategic Communication* van kolonel C.J. Matthijssen. Hij geeft aan dat InfoOps vooral gericht zijn op *'de besluitvormende capaciteiten van de (potentiële) tegenstanders'*.⁴

Nederlandse InfoOps-activiteiten fungeren als blauwdruk in de internationale gemeenschap

Uit de omschrijving in het Nederlandse Beleidskader InfoOps spreekt echter een bredere opvatting: *'de coördinatie van activiteiten in het informatiedomein die gericht zijn op de beïnvloeding van kennis, houding en gedrag van goedgekeurde doelgroepen. Dit omvat tevens de bescherming van de eigen vrijheid van beweging binnen het informatiedomein, de bescherming van eigen informatie en informatieprocessen en het aangrijpen van informatie en informatiesystemen van een potentiële tegenstander'*.⁵

De activiteiten die volgens het Nederlandse Beleidskader concreet gecoördineerd moeten worden hebben betrekking op:

- 2 Beleidskader *Information Operations* (Den Haag, Directie Operationeel Beleid, Behoeftestellingen en Plannen, Ministerie van Defensie, 2007).
- 3 Dit artikel is gebaseerd op mijn onderzoeksrapport *Information Operations: Een synchronisatiemechanisme op tactisch niveau*.
- 4 C.J. Matthijssen, 'Strategic Communication' in: *Militaire Spectator* 179 (2010) (10) 522.
- 5 Beleidskader *Information Operations* (Den Haag, Directie Operationeel Beleid, Behoeftestellingen en Plannen, Ministerie van Defensie, 2007).

- *Key Leader Engagement* (KLE): het beïnvloeden van belangrijke lokale personen ter ondersteuning van de operatie;
- *Psychological Operations* (PsyOps): cultuurgevoelige communicatie gericht op de beïnvloeding van lokale doelgroepen;
- Voorlichting: *Public Affairs* (PA): voorlichting en kennisgeving van doelstellingen, achtergronden en verrichtingen van eigen eenheden, gericht op de eigen bevolking;
- *Civil Military Cooperation* (CIMIC): afstemming tussen militaire eenheden en civiele organisaties in het inzetgebied;
- *Command and Control Warfare* (C2W): het verstoren van de commandovoering van een militaire tegenstander en
- *Presence, Posture and Profile* (PPP): het profiel en de uitstraling van de individuele militair, militaire eenheid en gehele militaire inzet.⁶

InfoOps zelf hebben dus geen uitvoerende capaciteit. De term duidt de horizontale coördinatie aan van beïnvloedingsactiviteiten in het informatiedomein. Deze coördinatie vindt momenteel onder meer plaats met behulp van een speciale stafofficier InfoOps. Het gaat hier dus om een stafproces, waarbij naast de eventuele vertegenwoordigers van de aandachtsgebieden ook andere staffunctionarissen betrokken zijn. Tijdens de horizontale coördinatie wordt de informatiestrategie afgestemd op specifieke doelgroepen.

Naast horizontale coördinatie is verticale coördinatie nodig, het proces dat ervoor zorgt dat de uit te dragen boodschappen op alle niveaus op elkaar zijn afgestemd. Dit uit zich in de informatiestrategie. De informatiestrategie omvat welke boodschap Nederland wil overbrengen bij het beheersen en oplossen van een conflict en hoe deze boodschap uitgedragen dient te worden. Strategic Communication

(StratCom) speelt hierin een belangrijke rol. Defensie heeft niet in een beleidskader omschreven wat zij daar precies onder verstaat. Daarom houd ik de NAVO-definitie aan, waaraan ook gerefereerd wordt in het recent verschenen *Military Concept for Strategic Communications*: ‘NATO Strategic Communications is the coordinated and appropriate use of NATO communications activities and capabilities – Public Diplomacy, Public Affairs, Military Public Affairs, Information Operations and Psychological Operations, as appropriate – in support of alliance policies, operations and activities, and in order to advance NATO’s aims’.⁷

De invulling van InfoOps hangt dus samen met StratCom. Hoewel InfoOps voornamelijk een tactische aangelegenheid is, draagt ook StratCom bij aan de effectiviteit van informatieactiviteiten op het tactische niveau. Het strategisch, operationeel en tactisch niveau zijn nauw met elkaar verbonden, vooral sinds de ontwikkelingen rond sociale media.⁸ Deze zorgen ervoor dat informatie zich nog sneller verspreidt en dat een groter publiek zich eigenaar voelt van die informatie. Hierdoor doen termen als *the strategic corporal* hun intrede.⁹ Hoewel dit artikel over het tactische niveau gaat, komen het operationele en strategische niveau onvermijdelijk ook aan de orde. InfoOps zijn dus gericht op de horizontale en verticale coördinatie van activiteiten die gedrag van doelgroepen beïnvloeden. Om gewenste effecten te bereiken moet iedereen die betrokken is bij de besluitvorming en uitvoering van een operatie zich bewust zijn van vier fundamentelementen van InfoOps. Hieronder licht ik deze toe.

Alles is beïnvloeding

Het informatiedomein is een gegeven. Sterker nog, álles is beïnvloeding en alles wat wij doen of laten laat een indruk achter. Rijden we met gepantserde wagens over de hoofdwegen, of gaan we te voet patrouilleren op de markt? Dragen we onze helm in een gesprek met de media, of laten we die bewust af? Alles draagt bij aan het beeld dat anderen, en wijzelf, van onszelf hebben. Juist omdat alles beïnvloeding is, vormen InfoOps niet alleen een militair

⁶ Uitgebreidere toelichting op de aandachtsgebieden is te lezen in het *Beleidskader Information Operations*.

⁷ *Allied Command Operations Directive 95-2 Strategic Communications* (NAVO, november 2009).

⁸ *Land Doctrine Publicatie: Militaire Doctrine voor het Landoptreden* (Amersfoort, Opleidings- en Trainingscentrum Operatiën, ministerie van Defensie, 2009) 31.

⁹ C. Krulak, ‘The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War’ in: *Marine Corps Gazette* 83 (1999) (1) 18-23.

middel: het hoort bij het karakter van conflicten. De Amerikaanse kolonel William Darley meent dat dit onderbelicht is geweest in de discussie rondom InfoOps: *'What has been missing in the [InfoOps] debate – and the root of confusion – is recognition that information operations are not artifices of military culture, but comprise necessary answers to natural dynamics of war that exist in some proportion side by side with the dynamics of violence that are generated by political violence'*.¹⁰

FOTO AVDDI, G. VAN ES

Bij InfoOps is het een belangrijke vraag hoe militairen de media tegemoet treden

InfoOps zijn daarom ook van toepassing op alle soorten operaties en zijn essentieel in een *comprehensive approach*. Een activiteit kan immers zowel kinetische als non-kinetische effecten hebben. De Canadese doctrine maakt bijvoorbeeld onderscheid tussen het psychologische en het fysieke domein.¹¹ In navolging van Darley's citaat wil ik benadrukken dat deze twee domeinen niet los van elkaar te zien zijn. Denk aan de impact op een boer als gepantserde voertuigen door zijn saffraanveld rijden om mogelijke *Improvised Explosive Devices* (IED's) te vermijden. Of denk aan het effect als een Taliban-commandant niet geruisloos door een scherp-schutter wordt gedood, maar bij een zware bomexplosie die door de hele vallei te horen is. De bom dient dan om een duidelijk signaal af te geven aan alle andere Taliban-commandanten in de vallei.

Hier geldt echter wel: alles is weliswaar beïnvloeding, maar niet alles is InfoOps. Het afstem-

men van alle activiteiten op de uit te dragen boodschap, dat is waar de InfoOpsOff zich mee bezighoudt. Als de hiervoor genoemde Taliban-commandant namelijk in een *qala* zat, is het voor de lokale bevolking shockerend als er net flyers zijn uitgedeeld waarin hen nadrukkelijk is verteld dat dat veilige plaatsen zijn. Afstemming betekent de integratie van InfoOps vanaf het eerste moment van een besluitvormings- en planningsproces en de communicatie van de informatiestrategie naar alle tactische eenheden.

Als een commandant een besluitvormingsproces in gang zet, is het essentieel dat hij adviezen van de InfoOpsOff al bij de oriëntatie en analyse van de opdracht meeneemt. De InfoOpsOff moet daarom ook goed op de hoogte zijn van alle activiteiten van Nederlandse eenheden.¹²

Sociologische besluitvormingsprocessen

Een tweede fundament van InfoOps zijn sociologische besluitvormingsprocessen, die tot stand komen door onderliggende drijfveren en motieven. Verscheidene beleids- en doc-

trinedocumenten noemen de termen *capabilities*, *understanding* en *will*.¹³ De uitleg van deze termen verschilt echter. Hieronder zet ik uiteen wat ik vanuit een sociologische invalshoek onder deze begrippen versta.

Oorspronkelijk komt de term InfoOps uit C2W. Hier draait het aanvankelijk om het beïnvloe-

10 William M. Darley, 'Clausewitz's Theory of War and Information Operations' in: *Joint Force Quarterly* 40 (2006) (1) 78.

11 *Land Operations B-GL-300-001/FP-001* (Chief of Land Staff, National Defence Canada, 2008).

12 Het feit dat de meeste definities van InfoOps specifieke aandachtsgebieden omvatten leidt tot verwarring over de verantwoordelijkheid van de InfoOpsOff. Waarom moeten er specifieke aandachtsgebieden aangewezen worden als alles beïnvloeding is? Dat is de reden dat in de Verenigde Staten gedacht wordt om de aandachtsgebieden uit de definitie van InfoOps te halen. Dit is te lezen in: H.F. Palaoro, 'Information Strategy: The Missing Link' in: *Joint Force Quarterly* 59 (2010) (4) 83.

13 Deze termen komen terug in bijvoorbeeld: *Allied Joint Doctrine 3.10 Information Operations* (NAVO, November 2009), 1-5, en de *Land Operations B-GL-300-001/FP-001* (Chief of Land Staff, National Defence Canada, 2008). Het Nederlands beleid spreekt van 'kennis, houding en gedrag', in: *Beleidskader Information Operations* (Den Haag, Directie Operationeel Beleid, Behoeftestellingen en Plannen, Ministerie van Defensie, 2007) 5-45.

den van capabilities, bijvoorbeeld informatiesystemen, telefoonlijnen en satellietverbindingen.¹⁴

De aandacht voor informatiesystemen is de laatste jaren echter verschoven naar de menselijke kant van besluitvorming. Het gaat hierbij niet alleen om besluitvormingsprocessen van opponenten, maar van alle betrokken actoren. Dit komt doordat, volgens J.M.J. Bosch, 'the old clarity between 'friend' and 'foe' has gone'.¹⁵ Ervaringen met moderne oorlogvoering maken ons steeds meer bewust van de perceptie van de lokale bevolking, van legitimiteit, morele fundamenteën, motivatie en de normen en waarden die rond een conflict kunnen spelen. Zo zei George Stein in 1995, toen de term *Information Warfare* nog gebruikelijk was: 'Information warfare, in its essence, is about ideas and epistemology – big words meaning that information warfare is about the way humans think and, more important, the way humans make decisions. And although information warfare would be waged largely, but not entirely, through the communication nets of a society or its military, it is fundamentally not about satellites, wires, and computers. It is about influencing human beings and the decisions they make'.¹⁶

In deze context zijn de termen *will* en *understanding* van toepassing. *Understanding* is het begrip van de betrokken actoren voor onderliggende motivatie van het conflict, *will* is de motivatie om dat begrip om te zetten in acties. Wat Darley al naar voren bracht, zou ik nog concreter willen benadrukken: geweld is vaak een uitingvorm van conflicterende wensen en verwachtingen. *Will* en *understanding* draaien

om sociologische besluitvormingsprocessen die ten grondslag liggen aan een conflict, bijvoorbeeld het maken van keuzes op basis van culturele, sociale, politieke, religieuze of economische wensen en verwachtingen. Zo kan een conflict voortkomen uit angst, armoede, wraak, machtswellust of politieke en religieuze overtuigingen. Bij het zoeken naar een duurzame oplossing van conflicten is aandacht voor deze sociologische factoren noodzakelijk.

Om begrip te vormen van onderliggende wensen en verwachtingen is luisteren minstens zo belangrijk als zenden. Pas als er goed geluisterd wordt is het mogelijk doelgroepen gericht te beïnvloeden. Door het beïnvloeden van de realiteitservaring van personen is het op de lange termijn mogelijk hun gedrag te veranderen. In de sociologie is dit onder meer beschreven in het zogenoemde Thomas Theorem: 'What is perceived as real, is real in its consequences'.¹⁷ Perceptiemanagement speelt daarom een belangrijke rol.¹⁸ De voorzitter van de Amerikaanse *Joint Chiefs of Staff*, admiraal Mullen, benadrukt dit belang van tweezijdige communicatie in relatie tot perceptiebeïnvloeding: 'We've come to believe that messages are something we can launch downrange like a rocket, something we can fire for effect. They are not. Good communication runs both ways. It's not about telling our story. We must also be better listeners... We can not capture hearts and minds. We must engage them; we must listen to them'.¹⁹

De vraag is uiteraard of ooit het mogelijk is om andermans overtuigingen helemaal te begrijpen. Militairen en burgers in uitzendgebied zullen, met hun eigen culturele achtergrond, moeite hebben de onderliggende drijfveren van partijen in een lokaal conflict te interpreteren zoals de plaatselijke bevolking dat doet. Mensen hebben de neiging om situaties te beoordelen naar eigen maatstaven, ook wel *mirror imaging* genoemd. David Kilcullen beschrijft het belang om verder te kijken dan onze eigen belevingswereld: '(...) the key is to see beyond the surface differences between our societies and these environments (of which religious orientation is one key element) to the

14 C. Paul, *Information Operations, Doctrine and Practice: A Reference Handbook* (Westport, Praeger Security International, 2008) 4.

15 J.M.J. Bosch, 'Information Operations: Some operational reflections' in: J.M.J. Bosch e. a., *NL ARMS: Information Operations* (Breda, Royal Dutch Military Academy, 1999) 79.

16 G.J. Stein 'Information Warfare' in: *Airpower Journal*, Vol. VI, No. 1 (Spring 1995) op: <http://www.iwar.org.uk>.

17 W.I. Thomas and D.S. Thomas, *The child in America: Behavior Problems and Programs* (New York, Knopf, 1928) 571-572.

18 Zo spreekt H. Friman over *Perception Warfare* in zijn artikel 'Perception Warfare: A Concept of the Future' in: J.M.J. Bosch e. a., *NL ARMS: Information Operations* (Breda, Royal Dutch Military Academy, 1999) 13. Friman bediscussieert in zijn artikel hoe de perceptie van vijandelijke leiders bewerkt kan worden, zodat zij zich als winnaar beschouwen.

19 M. Lynch, 'Mullen's Strategic Communication' in: *Foreign Policy* (2009) via: <http://lynch.foreignpolicy.com>.

deeper social and cultural drivers of conflict, drivers that locals would understand on their own terms'.²⁰ Daarbij moet ook de vraag aan de orde komen hoe en aan wie het beste informatie overgebracht kan worden. De boodschapper is minstens zo belangrijk als de boodschap. Bij understanding en will gaat het niet alleen om de beschikbaarheid van informatie via informatiedragers, maar ook om de manier waarop informatie wel of niet gedeeld wordt. Capabilities, will en understanding zijn niet los van elkaar te zien en zullen in samenhang met elkaar benaderd moeten worden. Kortom, om een duurzame gedragsverandering teweeg te kunnen brengen, moeten de sociologische besluitvormingsprocessen van alle betrokken actoren in kaart worden gebracht.

FOTO ASIA PACIFIC CIVIL-MILITARY CENTRE OF EXCELLENCE

David Kilcullen wijst op de sociale en culturele achtergronden van een conflict die invloed hebben op de drijfveren van lokale partijen

Geloofwaardigheid

Aangezien de beïnvloeding van de will en understanding in relatie tot capabilities essentieel is om een duurzame gedragsverandering teweeg te brengen, dient de eigen geloofwaardigheid in stand te blijven. Mensen zullen immers alleen iets aannemen van iemand die geloofwaardig is. Dat is nog een reden waarom tweezijdige communicatie essentieel is: de doelgroepen zullen namelijk merken dat zij gerespecteerd worden. In sommige gevallen is het zelfs belangrijk dat de tegenstander zich gerespecteerd voelt, om bijvoorbeeld escalatie van een conflict te voorkomen.

Aan InfoOps kleeft echter de negatieve connotatie van propaganda. Sommigen die zich bezighouden met InfoOps zeggen dat propaganda van de tegenstander komt, terwijl zij aan eigen zijde van InfoOps of PsyOps spreken.²¹ Hoewel op die manier de negatieve connotatie omzeild wordt, is het een niet erg bevredigende uitleg. Er is eigenlijk geen inhoudelijk verschil, alleen de gevoelswaarde is anders. De negatieve connotatie van propaganda hangt samen met het zodanig indoctrineren dat het publiek geen rationeel oordeel meer kan vellen. Een duurzame gedragsverandering is echter alleen mogelijk als de partij die beïnvloedingsacties uitvoert de vrije wil en keuzes van mensen respecteert.²² InfoOps zullen van dit laatste principe uit moeten gaan. Dat neemt echter

niet weg dat acties zoals misleiding ook ingezet kunnen worden om een tegenstander te bestrijden. Dit kan alleen in situaties waarin de omstandigheden hiertoe dwingen, of waarbij het behoud van geloofwaardigheid geen relevante rol speelt. De geloofwaardigheid van Defensie zal zo min mogelijk in gevaar moeten komen. In dit kader is er verschil tussen zogeheten witte en zwarte informatie. Witte informatie berust op feiten en de bron is te traceren. Bij zwarte informatie is de zender bewust uit op misinterpretatie.²³ In een militaire operatie staat witte informatie voorop.

Denken in en vanuit effecten

Het denken in effecten is een belangrijke voorwaarde om InfoOps succesvol te volbrengen. Dit heeft niet alleen te maken met snelheid en vrijheid van handelen binnen het informatie-domein, dat door sociale media een nog sneller en dynamischer optreden vereist. Denken in effecten heeft ook te maken met het bewust-

20 D. Kilcullen, 'Religion and Insurgency' in: *Small Wars Journal* (2007) via: <http://smallwarsjournal.com>.

21 Zie bijvoorbeeld: *Joint Doctrine 3-61 Public Affairs* (Washington, D.C., 2010).

22 Voor een interessante discussie rond InfoOps in relatie tot propaganda zie: C. Paul, *Information Operations, Doctrine and Practice: A Reference Handbook* (Westport, Praeger Security International, 2008) 8-10.

23 Matthijssen, 'Strategic Communication', 523.

zijn dat op elke actie een reactie volgt. Elke actie heeft immers meerdere effecten, zowel op korte als op lange termijn. Terwijl denken *in* effecten naar een bepaald effect toewerkt, houdt denken *vanuit* effecten in dat elk effect ook andere, bedoelde en onbedoelde, bijeffecten kan hebben. Effecten worden geformuleerd in de vorm van een *endstate* en daaruit volgende subeffecten, zoals beschreven in de Leidraad Commandovoering.²⁴ Alle denkbare subeffecten van alle activiteiten dienen synchroon te lopen met de informatiestrategie. Deze effecten worden daarom niet alleen op militair-strategisch niveau geformuleerd, maar moeten ook passen binnen politieke, economisch en sociale machtsinstrumenten. Denken in en vanuit effecten is essentieel en de wijze waarop deze effecten behaald worden heeft invloed op onze doelgroepen. De uitvoering van InfoOps is zichtbaarder dan een soms behoorlijk abstract effect dat iemand wil bereiken.

Huidige stand van zaken InfoOps

De praktijk leert dat het lastig is om bovengenoemde heipalen concreet vorm te geven. De interviews wijzen uit dat dit vijf oorzaken heeft: de militaire mentaliteit, de taken van de InfoOpsOff, de koppeling tussen het tactische, operationele en strategische niveau, de frictie tussen witte en zwarte informatie en ten slotte de mate van informatiedeling.

Mentaliteit

Hierboven heb ik capabilities, will en understanding belicht vanuit een sociologisch perspectief. In veel beleidsdocumenten en doctrines, waaronder in Nederlandse en NAVO-documenten, ligt de nadruk van militair optreden echter op het belemmeren of stimuleren van capabilities. Deze documenten erkennen will en understanding wel, maar beschrijven ze vaak als ondersteunende middelen voor C2. Zo beschrijft de NAVO-doctrine understanding als het hebben van genoeg en juiste informatie

FOTO AVDD, G. VAN ES

om operaties uit te voeren. Will wordt gezien als het wel of niet hebben van moreel.²⁵ De oorsprong van InfoOps uit C2W heeft duidelijk diepe sporten achtergelaten.

Deze visie schemert door in de praktijk. Sommige respondenten ervaren dat er een mentaliteit heerst die zich richt op capabilities en C2-besluitvormingsprocessen en die voortkomt uit klassiek militair optreden. Zo geeft een aantal respondenten aan dat er een kloof zit tussen het klassiek militair optreden en de taken waarmee de krijgsmacht nu te maken heeft: *'Het Nederlandse leger zit in een vacuüm. Vroeger werden we Koude Oorlog getraind, maar nu is bijvoorbeeld PsyOps veel belangrijker geworden'* (16). Dit houdt in dat, ondanks het uitbrengen van nieuwe doctrine, een vijand- en taakgerichte houding vaak nog overheerst. Gevechtshandelingen en het snel behalen van doelen staan daarbij centraal. Zoals een respondent zegt: *'Bij stress gaat iedereen weer terug naar de comfort zone, en dat is kinetisch'* (9).

24 *Leidraad LD-1 Commandovoering* (Amersfoort, Opleidings- en Trainingscentrum Operatiën, Ministerie van Defensie, 2008) G-1.

25 *Allied Joint Doctrine 3.10 Information Operations* (NAVO, november 2009) 1-5.

Het nut van InfoOps wordt steeds beter uitgelegd, maar het blijft lastig dat de nagestreefde effecten vaak abstract zijn

de effecten vaak abstract en pas op de lange termijn te meten zijn.

Ondanks het groeiend bewustzijn ervaren de meeste respondenten nog dat InfoOps onvoldoende prioriteit krijgen. Dat bewustzijn moet dus *'nog omgezet worden in actief handelen'* (19). Zo is er maar zeer beperkt actie ondernomen naar aanleiding van de Beleidsstudie Staven op Brigadeniveau, die bepaalde dat er in de staf van elke brigade in Nederland twee InfoOps-of-

Respondenten zeggen dat het lastig is om InfoOps in de praktijk vorm te geven

ficiëren en twee PsyOps-officiëren aangesteld moeten zijn.²⁶ Veel vacatures staan echter nog open en waar ze wel gevuld zijn wordt de InfoOpsOff vaak ingezet voor het *'blussen van niet aan InfoOps gerelateerde brandjes'* (16). Een ander voorbeeld is de herziening van het beleidskader InfoOps, waarbij een afdoeningsnota is verschenen in 2007, getekend door de toenmalige Waarnemend Commandant der Strijdkrachten luitenant-generaal Bertholee.²⁷ Tot nu toe zijn weinig van de daarin vermelde acties, zoals de inrichting van een interdepartementaal overlegorgaan en de ontwikkeling van een nationale joint doctrine op het gebied van InfoOps, ook daadwerkelijk ondernomen. De InfoOps-officiëren hebben hierin nog een zware taak te vervullen. Zoals de commandant van één van de TFU's zegt: *'InfoOps moet weliswaar tussen de oren van mensen zitten, maar je moet wel de duvels hebben om dat aan te sporen'* (9).

Verantwoordelijkheden

Een tweede factor die de concrete vormgeving van InfoOps belemmert is de onduidelijkheid

De eerste InfoOps-officiëren zijn daarom voornamelijk bezig geweest met het bewustmaken van het belang van hun operaties, ook nog in het operatiegebied. Eén van die officieren zegt bijvoorbeeld dat hij binnen de staf soms als lastig werd ervaren, *'een soort fly on the wall'* (1). Vooral bij militairen op het uitvoerend technische niveau is het bewustzijn beperkt. Een InfoOpsOff zegt dat hij InfoOps als een soort *'evangelie'* voor alle niveaus beschouwde (18). Bij technische eenheden heerste echter vaak een sterke gevechtsmentaliteit: *'Er hing een sfeer waarin je er als soldaat niet bijhoorde als je niet in een TIC (Troops In Contact) hebt gezeten'* (1). Gedurende de missies van de *Task Force Uruzgan* raakte de staf meer en meer doordrongen van het belang van InfoOps. Vooral onder hogere rangen groeide het bewustzijn, want, zoals één van de respondenten zegt: *'Informatie en ervaring is motivatie'* (16). Er wordt steeds beter uitgelegd waaróm informatie-activiteiten uitgevoerd moeten worden, ook al blijft het lastig dat

26 *Beleidsstudie Staven op Brigadeniveau* (Den Haag, Directie Operationeel Beleid, Behoeftestellingen en Plannen, ministerie van Defensie, 2007).

27 *Afdoeningsnota Herziening Beleidskader Information Operations* (Den Haag, Afdeling Toekomstverkenningen, kenmerk S2007020277, 31 Juli 2007).

over de verantwoordelijkheden van de InfoOpsOff. De horizontale coördinatie verloopt over het algemeen goed, maar het is niet duidelijk waar de verantwoordelijkheden van de InfoOpsOff beginnen en ophouden. Termen zoals InfoOps zijn containerbegrippen geworden. We laten ons *'tiranniseren door terminologie'*, merkt een respondent op (11). Dit is heel begrijpelijk omdat iedereen miscommunicatie wil voorkomen, maar het leidt er ook toe dat de discussie rondom InfoOps zich voornamelijk op theoretisch niveau afspeelt en minder op het praktische niveau van taken en verantwoordelijkheden. Zo is niet voor iedereen duidelijk waar de InfoOpsOff als coördinator precies staat in het besluitvormingsproces van de commandant. De meeste InfoOps-officieren bewegen zich tussen en niet boven de verschillende aandachtgebieden. Eén van hen zegt dit echter niet te begrijpen: *'Ik zie niet in wat je hebt aan coördinatie zonder bevoegdheden. Je voelt je als een spotter in de boom: je kan rondom niks doen'* (13). Deze onduidelijkheid komt onder meer voort uit het feit dat veel InfoOps-officieren niet weten wat ze moeten doen om InfoOps vorm te geven en zelf naar hun verantwoordelijkheden zoeken.

Naast deze taak als coördinator heeft de InfoOpsOff zoals elke stafofficier ook een adviserende rol.²⁸ Over deze rol is echter ook onduidelijkheid, ten eerste vanwege beperkte voorbereiding op of weinig ervaring met het functioneren in een staf. Aangezien veel InfoOps-officieren pas zeer kort van tevoren te horen krijgen dat ze uitgezonden worden in een staffunctie, hebben ze vaak geen tijd meer om mee te doen aan staftrainingen ter voorbereiding op de uitzending of de Module Militaire Operaties (MMO) te volgen. Hierdoor zijn ze soms niet bekend met de dynamiek binnen een staf.

De onduidelijkheid komt in de tweede plaats doordat sommige InfoOpsOff-officieren ervaren dat hun ad hoc-adviezen sterk afhankelijk zijn

van personen in de commandantenlijn. Dit is een probleem dat niet uniek is voor InfoOps, maar hier wel extra invloed op heeft door de hierboven genoemde mentaliteit. Als één sleutelfiguur in de commandantenlijn het belang van InfoOps niet inziet, ondervinden sommige InfoOps-officieren dat het lastig is om buiten een stafbespreking adviezen uit te geven aan de commandant. Zo is het afhankelijk van het hoofd van de sectie waarin de InfoOpsOff zit²⁹ of zijn adviezen doorkomen naar de commandant. Of het is bijvoorbeeld afhankelijk van de chef-staf of de InfoOpsOff zomaar binnen kan vallen bij de commandant. Een respondent zegt daarover: *'Het was not done om gewoon even aan te kloppen'* (6).

FOTO REUTERS, Z. BEENSEMIRA

Koppeling niveaus

Verticale coördinatie, het proces dat zorgt voor de afstemming van de informatiestrategie op alle niveaus, levert volgens veel respondenten een praktisch probleem op. Dit heeft te maken met een stroeve koppeling tussen de verschillende niveaus, waardoor uitvoerende militairen zelf moeten *'flipperen tussen de hogere en de lagere niveaus'* (18). Het is niet zo dat er op de verschillende niveaus geen ontwikkelingen zijn op het gebied van informatiestrategie. Deze ontwikkelingen verlopen onafhankelijk van elkaar.

28 *Joint Doctrine Publicatie 5: Commandovoering* (Den Haag, Directie Operationeel Beleid, Behoeftestellingen en Plannen, Ministerie van Defensie, 2010) 68.

29 Tijdens de Task Force Uruzgan was dit de sectie 3.

De beleidsverantwoordelijken voor StratCom houden zich weinig bezig met het formuleren van een algemene informatiestrategie of het geven van richtlijnen hierover. Hierdoor is er geen overkoepelend verhaal dat alle niveaus kunnen vertellen. Dit kan leiden tot tegen- gestelde verhalen, zoals tijdens de eerste jaren van de TFU.³⁰ Uitvoerende eenheden zonden andere signalen uit dan het strategische niveau: *'De politiek sprak over een opbouwmissie, terwijl de uitvoerende eenheden alleen maar aan het vechten waren. De media pakken die signalen op'* (23). Een andere respondent spreekt over een *'rubberen laag'* (18) die tussen de verschillende niveaus zit. Door het ontbreken van een strategisch verhaal wordt er op het tactisch niveau

Amerikaanse InfoOps-officieren zijn er van doordrongen dat perceptiemanagement een belangrijk deel van hun werk is

veel tijd besteed aan de algemene informatie- strategie. Ook de verticale coördinatie naar beneden toe verloopt niet moeiteloos. Hoe maak je de soldaat, die er blijkbaar pas bijhoort als hij buiten de poort in een TIC heeft gezeten, er bewust van dat het verschil uitmaakt dat hij zijn geweer naar beneden draagt in plaats van in de aanslag houdt?

Wit versus zwart

Het vierde probleem bij het vormgeven van InfoOps is de frictie tussen witte en zwarte informatie. Het is soms lastig te zeggen wan-

neer het gebruik van zwarte informatie een ethische grens overgaat. Deze schemerige grens zorgt voor spanning tussen de operationele informatie-activiteiten en voorlichting van het thuisfront. Public affairs of Voorlichting willen zich verre van zwarte informatie houden om hun objectiviteit niet in gevaar te brengen. In de NAVO-doctrine is PA daarom als een *'seperate but related area'* aangemerkt. In het Nederlandse Beleidskader is Voorlichting opvallend wel een aandachtgebied van InfoOps. In de praktijk wordt echter wel een werkscheiding tussen PA en andere aandachtsgebieden van InfoOps ervaren. Dit leidt soms tot teleurstelling, met name bij PsyOps. Volgens de NAVO-doctrine voor PsyOps mag dit aandachts- gebied zich namelijk niet eens inzetten voor zwarte informatie.³¹ Deze werkscheiding zorgt volgens sommige respondenten voor een gespannen sfeer, waarin zij het idee hebben dat er geen proactieve, gemeenschappelijke boodschap uitgedragen kan worden.

Dit betekent echter niet dat beide partijen geen toenadering zoeken. Zo vertelt een medewerker van de voormalige Directie Voorlichting en Communicatie (DV&C) dat er gekeken wordt naar de mogelijkheid om opgeleide communi- catiemedewerkers voor een PsyOps-functie in te zetten (24). Communicatie-opleidingen zijn namelijk ook geschikt voor PsyOps. Er wordt dus niet alleen gekeken naar verschillen, maar ook naar de gemeenschappelijke belangen.

Het delen van informatie

Ten slotte vertelt een aantal respondenten dat informatie niet structureel wordt gedeeld. Dit leidt tot een ineffectieve synchronisatie en het belemmert het in kaart brengen van de sociologische besluitvormingsprocessen. Infor- mele contacten blijken een belangrijke toe- gangsweg tot informatie, waardoor ervaringen afhankelijk zijn van welke personen op enig moment op een functie zitten. Een structurele informatiedeling blijft uit, of zoals een respon- dent het noemt, er is geen *'intelfusing'* (17).

30 Zie bijvoorbeeld: G.R. Dimitriu and B. de Graaf, 'The Dutch COIN approach: three years in Uruzgan, 2006-2009' in: *Small Wars & Insurgencies* 21 (2010) (3) 429-458.

31 *Allied Joint Doctrine 3.10.1.: Psychological Operations* (NAVO, mei 2005).

Er wordt wel informatie met elkaar gedeeld, maar dat is vaak procesgerelateerd en niet inhoudelijk. Hierdoor is de InfoOpsOff veel tijd kwijt om achter essentiële informatie te komen. Plaats, tijd en doel worden gecoördineerd, terwijl inhoudelijke synchronisatie vaak uitblijft (18). InfoOps zou echter niet alleen een coördinatiemechanisme moeten zijn, maar ook een ‘*synchronisatiemechanisme*’ (20).

Voor InfoOps is het belangrijk de discussie over terminologie nu eindelijk te sluiten

Tijdens de TFU is wel een InfoOps *Coordination Board* in het leven geroepen. Deze board kwam gemiddeld één keer per week bijeen en de ervaringen zijn verschillend. Sommige InfoOpsOff-officieren zagen een dergelijke bijeenkomst als het ideale moment om alle neuzen dezelfde kant op te krijgen, terwijl anderen het resultaat als minimaal beschouwden: ‘*We gebruikten het vooral om te brainstormen, maar er kwam weinig output*’ (1).

Conclusie en aanbevelingen

Concluderend kunnen de vier aspecten van de gewenste situatie en de ervaringen in de praktijk tegenover elkaar worden gezet in een tabel (zie figuur 1). InfoOps zou moeten fungeren als synchronisatiemechanisme van activiteiten en informatie, zodat deze aansluiten op een gemeenschappelijk uit te dragen boodschap die is afgestemd op de sociologische besluitvorming van alle betrokken actoren. De geloofwaardigheid van Defensie en het denken in en vanuit effecten zijn daarbij essentieel.

Uit onderzoek naar de praktijk blijkt echter dat het lastig is om InfoOps vorm te geven. Dit komt ten eerste door een slechte koppeling tussen de verschillende niveaus van optreden, waardoor er geen overkoepelende boodschap is. Ten tweede belemmert de frictie tussen witte en zwarte informatie de synchronisatie tussen de verschillende aandachtsgebieden. Ten derde zorgt een kortetermijn-mentaliteit, primair gericht op de capabilities van de tegenstander,

voor een gebrek aan inzicht in de sociologische besluitvormingsprocessen. Dit inzicht wordt ten vierde bemoeilijkt door een ongestructureerde deling van informatie. Ten slotte heerst er ook nog onduidelijkheid over de rol en verantwoordelijkheden van de InfoOpsOff. De InfoOpsOff is hard nodig voor de praktische synchronisatie van beïnvloedingsactiviteiten en een gezamenlijk uit te dragen boodschap vanuit alle niveaus. Maar al deze belemmeringen leiden tot een gefragmenteerde boodschap, waardoor het risico op tegengestelde informatie toeneemt. Hierdoor kunnen effecten versplinteren en kan de geloofwaardigheid van Defensie in het geding komen.

Als Defensie op tactisch niveau een praktisch en uitvoerbaar synchronisatiemechanisme op wil stellen dat bijdraagt aan de horizontale en verticale synchronisatie van de informatiestrategie en informatieactiviteiten, zal het gat tussen de gewenste situatie en de huidige situatie overbrugd moeten worden. Ik doe daartoe hierna een aantal aanbevelingen.

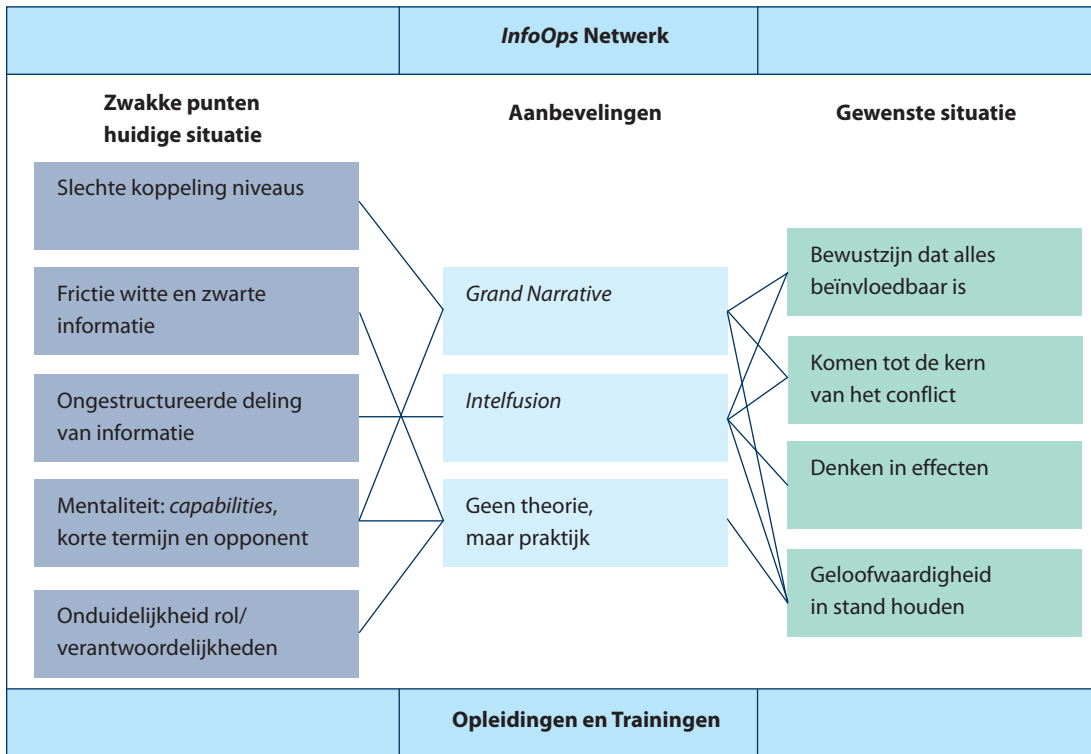
Geen theorie, maar praktijk

Velen zijn zich bewust van het belang van InfoOps, maar het is nu juist zaak om tot actie over te gaan. Het is van groot belang voor InfoOps de discussie rond terminologie naar een praktisch niveau te tillen. Er is meer behoefte aan concrete richtlijnen dan aan een debat over theorie. Het is daarom raadzaam om een op Nederland afgestemd InfoOps-handboek te ontwikkelen. De verantwoordelijkheden van de InfoOpsOff zullen daardoor voor iedereen duidelijk worden en dat maakt het eenvoudiger om het bewustzijn rond InfoOps te vergroten. Aan een handboek kleeft wel het risico dat InfoOps als specialiteit gezien wordt. Om dat te voorkomen moet het handboek voor een brede doelgroep geschreven zijn en niet alleen voor de InfoOpsOff. Integratie van het informatiedomein in het merendeel van de doctrine-documenten is daarom ook waardevol.

Intelfusion

Om tot de kern van conflicten te komen moeten de will, understanding en capabilities van alle relevante doelgroepen in kaart worden

Figuur 1 InfoOps en de Comprehensive Approach

gebracht. Hoewel informele contacten zeer nuttig zijn, is het raadzaam informatiedeling structureel te benaderen om inlichtingen zo te laten samensmelten tot een coherent inlichtingenproduct. De informatie is namelijk vaak wel aanwezig, maar komt niet snel bij de juiste personen. Er is behoefte aan *intelfusion*: iedereen die de beschikking kan krijgen over waardevolle informatie, van *battlegroup* tot *Provincial Reconstruction Team*, zal moeten weten wat de informatiebehoefte is. Structurele informatiedeling voorkomt ook een mogelijke overvloed aan informatie, omdat niet elke functionaris met losse eindjes zit, maar gericht kan zoeken en vragen.

Intelfusion heeft ook invloed op het meten van effecten. Door nauwere structurele samenwerking met informatieverstrekkers en analisten is het mogelijk een beter beeld te krijgen hoe de *will*, *understanding* en *capabilities* van relevante doelgroepen zich gedurende een periode ontwikkelen. Hoewel vaak lange-termijn-effecten gewenst zijn, betekent dit nog

niet dat de effecten tussendoor niet te meten zijn. Kennis is in een dynamische omgeving maar beperkt houdbaar en om de zoveel tijd dient er een evaluatie plaats te vinden om te kijken of de koers nog juist is. De politicologe Patricia Shields noemt dat *provisional*: een voorlopige, tussentijdse reflectie.³² Juist omdat InfoOps te maken hebben met zeer abstracte effecten moeten er regelmatig afwijkingen van een normbeeld geconstateerd kunnen worden.

Als deze structurele informatiedeling in de praktijk wordt gebracht en er een completer beeld ontstaat van de ontwikkelingen van de *will*, *understanding* en *capabilities* van de relevante doelgroepen, zal het ook mogelijk zijn om de coördinatie van de beïnvloedingsactiviteiten naar een hoger niveau te tillen. Nu gaat het nog vaak om coördinatie van praktische zaken, zoals tijd en plaats. Meer inhoudelijk zicht op de omgeving maakt het

32 P.M. Shields, 'Rediscovering the Taproot: Is Classical Pragmatism the Route to Renew Public Administration?' in: *Public Administration Review* 68 (2008) (2) 215.

mogelijk activiteiten inhoudelijk te synchroniseren. Afhankelijk van de aard en omvang van een missie zal nader onderzoek uit moeten wijzen welke actoren deel moeten nemen aan intefusion en hoe dit structureel opgezet kan worden, bijvoorbeeld met behulp van informatiemanageren en IT-systemen.

Grand narrative

Om beïnvloedingsactiviteiten te kunnen synchroniseren en intefusion mogelijk te maken dient er een informatiestrategie bekend te zijn. Als deze niet komt vanuit het strategisch niveau, is het onvermijdelijk dat het operationeel en tactisch niveau hierover nadenkt. Zolang het strategisch niveau geen informatiestrategie formuleert is er nog een speciale rol weggelegd voor de InfoOpsOff. Hoewel de InfoOpsOff op tactisch niveau zijn of haar taken uitvoert, moeten ook de processen boven en onder dit niveau worden gemonitord en moeten de andere niveaus op de hoogte blijven. Hiervoor is de term *grand narrative*, een overkoepelend verhaal, toepasselijk.³³ Een grand narrative zorgt bij InfoOps voor een interconnectie tussen gebeurtenissen, waardoor de geschiedenis in context te plaatsen is en niet bestaat uit gefragmenteerde feiten. De InfoOpsOff zal moeten fungeren als schakel tussen de verschillende fragmenten die Defensie naar buiten brengt. Dit doet hij door te monitoren welke boodschappen er worden uitgezonden om vervolgens te adviseren hoe deze op elkaar af te stemmen zijn.

Het formuleren van een grand narrative betekent in dit geval ook een verhaal vertellen dat verder gaat dan: *‘Wij zijn hier om te helpen...’* Het verhaal moet een vervolg hebben: *‘Wij zijn hier om te helpen, omdat...’* Een narrative is geen korte boodschap, geen kattenbel. Sommige respondenten benadrukken hoe belangrijk het uitdragen van een korte, simpele en repetitieve boodschap is: *‘We have to keep banging that drum’* (26). De complexiteit van een conflict leent zich

echter vaak niet voor deze wijze van zenden. Om mirror imaging te voorkomen moet een boodschap ingebed zijn in een groter verhaal dat begrip toont voor normen, waarden en de wisselwerking tussen doelgroepen. Pas dan kan er ingespeeld worden op de behoeften van de doelgroepen. Tot nu toe zijn wij volgens Mark Laity, hoofd StratCom bij SHAPE, slechter geweest in het zenden van een grand narrative dan onze opposanten: *‘We talk Narrative, but Narrative is where they beat us. We do messages and themes, and our opponents do Narrative and tap into cultures and religion’*.³⁴ Een grand narrative kan daarom alleen effectief zijn als er ook geluisterd wordt naar de doelgroepen.

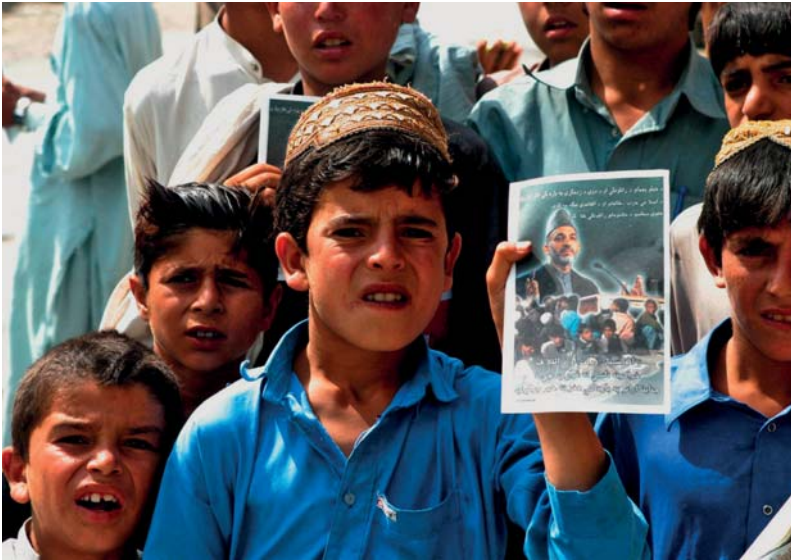
Het uitdragen van een samenhangende boodschap is niet alleen essentieel om de lokale doelgroepen te kunnen beïnvloeden. Iedereen, ook de militairen op het uitvoerende, technische niveau die in eerste instantie eigenaar zijn van de boodschap, moet zich bewust zijn van het eigen grand narrative. We zullen eerst zelf moeten begrijpen wat we doen en waarom, voordat we dit kunnen uitdragen naar onze doelgroepen.

Opleidingen en trainingen

Aan de basis van een mentaliteitsverandering staan opleidingen en trainingen (zie figuur 1). Sociologische besluitvormingsprocessen dienen al in de initiële opleidingen van alle krijgsmachtdelen geïntegreerd te worden. Het is daarbij niet aan te raden om van InfoOps een specialisme te maken, aangezien iedereen verantwoordelijk is voor beïnvloeding. Een specialisme houdt juist het risico in dat niet iedereen zich meer verantwoordelijk voelt. Wel moet er specifieke, praktische training zijn voor als InfoOpsOff uit te zenden officieren. Hoewel InfoOps geen specialisme mag zijn, blijft de functie van de InfoOpsOff op zich namelijk onmisbaar. De InfoOpsOff verricht immers de inhoudelijke en praktische coördinatie van informatieactiviteiten. Communicatie vanuit het veld met opleidingsinstituten en tussen opleidingsinstituten onderling kan duidelijk maken welke onderwijsbehoefte er is. Ook de eisen aan het functioneren in een staf moeten in een vroeg stadium helder zijn. Ten slotte zijn

33 Deze term is geïntroduceerd door de Franse filosoof Jean-François Lyotard, in: J.-F. Lyotard, *La condition postmoderne: Rapport sur le savoir* (Parijs, Les Editions de Minuit, 1979).

34 M. Laity in: Ö. A. Aykut et al. *Strategic Communication For Combating Terrorism* (Ankara, Centre of Excellence Defence Against Terrorism, 2009) 4.

De volledige integratie van het informatiedomein in scenario's en de uitwerking van grand narratives zullen InfoOps ten goede komen

scenario's die puur gericht zijn op het oefenen van gevechtshandelingen niet relevant voor moderne oorlogvoering; er dienen scenario's te zijn waarin het informatiedomein volledig geïntegreerd is.

InfoOps-netwerk

Het intensiveren van netwerken, ook buiten het operatiegebied, kan de kennis van en ervaring met InfoOps borgen en verder ontwikkelen. Om te beginnen zullen hiervoor de functies voor InfoOps-officieren in brigadestaven moeten worden gevuld. Dat betekent dat commandanten en brigadestaven zich actief in moeten zetten voor personele vulling. Daarbij hebben de betreffende staffunctionarissen ook de mogelijkheid en ruimte nodig om inhoudelijk invulling te geven aan de InfoOps-functie. InfoOps is hun primaire verantwoordelijkheid. Vervolgens is het mogelijk een actief InfoOps-netwerk te ontwikkelen. Dit is momenteel al in beweging gezet met bijeenkomsten, lezingen en een groep op *LinkedIn*.³⁵ Het is raadzaam om hier diverse belanghebbenden bij te betrekken, zoals medewerkers van het Defensie Inlichtingen en Veiligheidsinstituut (DIVI) en DV&C. Zo kan een netwerk dienen als overkoepelend orgaan, zoals afgebeeld in figuur 1. Gezamenlijk is het mogelijk nieuwe ontwikkelingen op de voet

te volgen, behoeften te onderkennen en kennis en ervaring te borgen. Daarnaast zijn netwerken bruikbaar om informatie samen te voegen en activiteiten inhoudelijk te synchroniseren. Betrokkenheid is in een dergelijk netwerk essentieel, want er valt onderling veel van elkaar te leren.

De Nederlandse krijgsmacht maakt veel positieve ontwikkelingen door op het gebied van InfoOps. Zo groeit het bewustzijn van het belang van het informa-

tiedomein en wordt het cultuurgevoelige optreden van Nederland internationaal gewaardeerd. Ook biedt de ontwikkeling van een nieuw Operationeel Stafconcept van de landmacht kansen.³⁶ Hierin wordt een *Mission Environment Cell* opgenomen en dat biedt wellicht de gelegenheid om sociologische besluitvormingsprocessen meer aandacht te geven en intellectuele concreter vorm te geven. Daarnaast is er een nieuwe NAVO-doctrine in de maak, waarin aandacht is voor de perceptie van de bevolking.³⁷ Nederland ontwikkelt een nieuwe uitgave van de Leidraad Landoptreden, waar InfoOps, geïntegreerd in het hele document, een speciale plaats krijgt. Deze ontwikkelingen leiden pas tot resultaat als iedereen zich actief inzet. Het informatiedomein vereist immers geen specialisten, want iedereen draagt er aan bij. ■

35 http://www.linkedin.com/groups/INFOOPS-NLD-MoD-3594775?trk=myg_ugrp_ovr.

36 *Operationeel Stafconcept* (Conceptversie, Operationeel Stafconcept Taskforce, 2009).

37 Zie bijvoorbeeld: *Allied Joint Doctrine 3.4.1(A) Peace Support Operations Ratification Draft* (NAVO, Juni 2010).

De Nederlandse expeditionaire krijgsmacht

Slim en slagvaardig?

Om te kunnen optreden in verschillende crisisgebieden en onder uiteenlopende geografische en klimatologische omstandigheden is flexibiliteit van de krijgsmacht een noodzaak. De vraag is of de Nederlandse krijgsmacht over deze flexibiliteit beschikt. En hoe is het gesteld met haar reactievermogen? Gaat dit ten koste van de stabiliteit van de organisatie? Nu de krijgsmacht zoveel ervaring heeft opgedaan in onder meer voormalig Joegoslavië, Irak, Afghanistan en – recent – Libië, is de tijd rijp voor bezinning. Nu is de krijgsmacht te veel gericht op de korte termijn en is haar leervermogen te verkokerd en versnipperd.

Dr. E.J. de Waard*

Sinds de Nederlandse krijgsmacht begin jaren negentig het pad van crisisbeheersing is ingeslagen, is flexibiliteit een veel genoemde organisatorische vereiste. De *Prioriteitennota* van 1993 meldde al dat de krijgsmacht flexibeler moest worden om te kunnen optreden in verschillende soorten crisisbeheersingsoperaties en onder uiteenlopende geografische en klimatologische omstandigheden. In de jaren daarna is deze roep alleen maar sterker geworden.¹ In het recent verschenen rapport *Verkenningen* wordt een zelfde soort redenering nog steeds gevolgd.

Inleiding

De Nederlandse krijgsmacht heeft nu ongeveer twintig jaar ervaring opgedaan met het wereldwijd uitvoeren van allerlei militaire missies in crisisgebieden. Het is daarom interessant om

de vraag te ontrafelen hoe het gesteld is met de organisatieflexibiliteit van de Nederlandse krijgsmacht in haar rol van expeditionaire *crisis response* organisatie. Dit artikel tracht hierop een antwoord te geven aan de hand van drie relevante vragen over de flexibiliteit van de organisatie.²

Als eerste ga ik in op de vraag of de krijgsmacht de flexibiliteit bezit om adequaat te reageren op een grote variëteit aan missiecontexten en wijzigende omstandigheden. Ten tweede komt aan de orde of de reactiesnelheid van de krijgsmacht toereikend is om snel te reageren op nieuwe crisissituaties of op relevante operationele verstoringen tijdens een lopende missie. Ten derde wordt de vraag beantwoord of de Nederlandse krijgsmacht de noodzaak tot continue operationele aanpassing en verandering kan combineren met het waarborgen van voldoende stabiliteit in de organisatie.

Het artikel sluit af met een discussie over de aanpassingen die nodig zijn om de flexibiliteit van de expeditionaire krijgsmacht te verbeteren.

* De auteur is universitair docent bij de sectie Management, Organisatie en Defensie-Economie van de Nederlandse Defensie Academie (NLDA).

1 Zie o.a. de *Defensienota 2000*, de *Prinsjesdagbrief 2003*, de *Strategische Verkenningen 2006* en de *Militair Strategische Visie 2010*.

2 Volberda, H.W. *De flexibele onderneming*. Deventer: Kluwer, 2004.

Een Nederlandse F-16 piloot keert na de eerste missie boven Libië (2011) terug op de Italiaanse basis

Hiermee beoog ik de discussie over de toekomst van de krijgsmacht, zoals ingegeven door het rapport *Verkenningen*, inhoudelijk te voeden.³ Ten slotte dient te worden vermeld dat de theoretische, methodologische en empirische onderbouwing van deze bijdrage is gebaseerd op het onderliggende promotieonderzoek.⁴

Flexibiliteit van de krijgsmacht

Inspelen op veranderende omstandigheden

De Nederlandse krijgsmacht is in staat om adequaat te reageren op uiteenlopende operationele omstandigheden. Een belangrijke bron hiervoor is het modulair samenstellen van uit te zenden *Taskforces*. De basis van deze filosofie van modulaire samenstelling van de krijgsmacht is het Defensie besturingsmodel.

In dit model wordt de defensieorganisatie impliciet in tweeën verdeeld. Het eerste deel is de staande of moederorganisatie. Deze is verantwoordelijk voor het beheren en gereedstellen van operationeel inzetbare eenheden. Samen vormen de vier operationele comman-

do's (OPCO's), de defensiematerieelorganisatie (DMO) en het commando dienstcentra (CDC) de staande organisatie. Bij een uitzending worden vanuit dit staande deel van de organisatie operationele eenheden geselecteerd en samengevoegd tot specifieke uitzendconfiguraties. De commandant der strijdkrachten (CDS) draagt de operationele verantwoordelijkheid voor dit tweede, daadwerkelijk in te zetten, deel van de organisatie.

Het proces van selectie en samenstelling van uit te zenden *Taskforces* is gebaseerd op het denken in krijgsmachtbrede capaciteiten. Dit capaciteitsdenken overstijgt de traditionele grenzen van de OPCO's. Afhankelijk van de uit te voeren taak bekijkt men welke militaire capaciteiten nodig zijn om het gewenste militaire vermogen te genereren. Vervolgens gaat

3 Bekkers, F.F. en De Spiegeleire, S.H.A.M. 'Strategische lenigheid'. *Militaire Spectator* 179 2010 (7/8), 360-371.

4 De Waard, E.J. *Engaging Environmental Turbulence: Organizational Determinants for Repetitive, Quick and Adequate Responses*. ERIM PhD Series in Research and Management, 2010, 189.

men na in hoeverre deze capaciteiten aanwezig en beschikbaar zijn binnen de verschillende OPCO's.

Deze aanpak maakt het mogelijk om een grote variëteit aan inzetconfiguraties te creëren. Uiteindelijk biedt het de krijgsmacht de mogelijkheid om grofweg negentig verschillende operationele 'producten' te ontplooiën zonder dat hiervoor negentig aparte organisatieonderdelen nodig zijn. Kortom, deze aanpak maakt het mogelijk dat de Nederlandse krijgsmacht, ondanks haar beperkte hoeveelheid mensen en middelen, een groot aantal uiteenlopende taken op zich neemt.

Voorbeelden

Naast het creëren van maatwerkoplossingen voor nieuwe missies, kunnen ook veranderingen in de aard en omvang van een lopende missie worden opgevangen met behulp van de zogeheten modulaire samenstellingsfilosofie. Een sprekend voorbeeld hiervan is de ontwikkeling van de Nederlandse militaire bijdrage aan het oplossen van het conflict op de Balkan. De IFOR-missie in Bosnië, die primair een vredesafdwingend karakter had, vroeg om andere functionaliteiten en middelen dan de latere SFOR- en EUFOR-missies, die steeds meer een vredesopbouwend karakter kregen.

Door de samenstelling van de Nederlandse bijdrage aan te passen kon gelijke tred worden gehouden met deze verandering. Stapsgewijs en heel gericht heeft de Nederlandse krijgsmacht het aantal gevechtseenheden vermindert, andersoortige functionaliteiten en eenheden inbracht, waaronder waarnemers en marechaussee-eenheden, en de offensieve wapensystemen vervangen door meer defensieve middelen.

Ervaringen uit de ISAF-missie in Afghanistan en de SFIR-missie in Irak wijzen er verder op dat het samenstellen van militaire maatwerkformaties door gaat tijdens een uitzending. Om te kunnen inspelen op de complexe en wisselende lokale veiligheidsomstandigheden worden op tactisch niveau tijdelijke eenheden geassembleerd voor één opdracht of taak.

FOTO AVDD

Bosnië-Herzegovina. De Nederlandse krijgsmacht heeft circa twintig jaar ervaring met militaire missies in crisisgebieden

Hierbij valt te denken aan een verkenningpatrouille, een gevechtspatrouille, of een *provincial reconstruction team* (PRT) patrouille.

Deze specifiek samengestelde tactische formaties staan bekend als *combined arms teams* (CATs). Een CAT bestaat veelal uit een gevechtseenheid van pelotonsgrootte als kernelement, aangevuld met gevechtssteun- en gevechtsverzorgingssteuneenheden van pelotons- of groeps-grootte. De steunende eenheden worden voor de duur van de opdracht onder bevel gesteld van de pelotonscommandant van de gevechtseenheid.

Marine en luchtmacht

Voorts is het interessant om te vermelden dat de respondenten van de Koninklijke Marine en de luchtmacht, in vergelijking met de landmacht, te kennen geven veel minder geconfronteerd te worden met een veranderlijke taakuitoefening. Ze stellen vast dat hun manier van optreden operationeel gezien grotendeels gelijk is gebleven na de val van de Berlijnse Muur. Varen met een fregat in het kader van TF 150 op de Indische Oceaan verschilt niet wezenlijk van patrouilleren met een fregat op de Atlantische Oceaan tijdens de Koude Oorlog.

Dezelfde argumentatie is van toepassing op vliegoperaties van de luchtmacht. Tactisch en technisch bezien is het beoefenen van *close air support* boven een Europees theater niet wezenlijk anders dan datgene wat de Nederlandse F-16 en Apache-gevechtshelikopters hebben gedaan in Afghanistan. Daar komt verder bij dat de hoofdwapensystemen van de luchtmacht en marine van oudsher de spil vormen van hun optreden en manier van organiseren. Het technische systeem (varend of vliegend platform) legt als het ware de personele en structurele randvoorwaarden op voor het genereren van effectief militair vermogen.

Het feit dat hun operationele taakstelling niet echt is veranderd na de val van de Berlijnse Muur impliceert dan ook dat de oorspronkelijke manier van organiseren nog steeds toereikend is voor het nieuwe crisisbeheersingsoptreden. Daarbij wordt overigens wel de kanttekening geplaatst dat *joint* samenwerken, op een veel lager organisatieniveau dan tijdens de periode van de Koude Oorlog, een vereiste is geworden om de complexiteit van een crisisbeheersingsoperatie goed aan te kunnen. Maar juist door hun solide basisstructuur en autonome taakdomeinen is het tamelijk eenvoudig om de benodigde marine- of luchtmachtmodules los te koppelen van de moederorganisatie en te integreren in een overkoepelende *combined, joint* Taskforce-structuur.

Groot improvisatievermogen

Het op maat samenstellen van militaire Taskforces is niet de enige manier om de onvoorspelbaarheid en veranderlijkheid van de veiligheidomgeving aan te kunnen. Uit het onderzoek blijkt namelijk ook dat de krijgsmacht kan terugvallen op een groot improvisatievermogen. Onvoorziene omstandigheden kunnen hiermee adequaat worden opgevangen.

Het onderzoek laat zien dat de krijgsmacht alles in het werk stelt om het uitgezonden personeel zo goed mogelijk te ondersteunen. Zo werden voor de Nederlandse inzet in Uruzgan doelbewust gepantserde containers aangeschaft om de leefruimten ter plaatse zo veilig mogelijk te maken. Deze containers behoorden niet

tot de standaardinventaris van de krijgsmacht, maar waren het resultaat van creatief nadenken over hoe om te gaan met de latente dreiging van raketbeschietingen op het kamp.

Daarnaast valt te denken aan de invoering van een *fast-track procurement* procedure, die het mogelijk maakt om snel en ad hoc nieuwe technologische middelen aan te schaffen en in te zetten als de operationele veiligheidssituatie of nieuwe tactische inzichten daarom vragen. Het meest bekende voorbeeld hiervan is de snelle invoer van het nieuwe voertuig de Bushmaster, dat in vergelijking met de Nederlandse standaardvoertuigen veel beter bestand bleek tegen *Improvised Explosive Devices* (IEDs).

In aanvulling op het ad hoc aankopen van alternatieve technologische middelen blijkt de organisatie ook heel creatief in het aanpassen of invoeren van nieuwe standaardprocedures. Hierbij valt te denken aan de snel en op grote schaal ingevoerde *standard operating procedures* (SOPs) voor het opsporen en ruimen van IEDs, en de nieuw ontwikkelde communicatiemethodiek voor het benaderen van lokale stamhoofden. Maar ook maatwerkprogramma's voor het lokaal opleiden en trainen van Afgaanse politie- en legereenheden vallen hieronder.

De inzet van schaarse, essentiële capaciteiten vraagt ook veel van het improvisatievermogen van de krijgsmacht. Denk hierbij bijvoorbeeld aan specialisten zoals genisten, *Special Forces* en helikopterbemanningen, waar operationeel gezien veel vraag naar is maar waar de aantallen klein van zijn. Voor deze specifieke groepen heeft de krijgsmacht besloten de duur van een uitzending te verkorten en tegelijkertijd de frequentie van uitzenden te verhogen. De last van een enkele uitzending gaat als het ware minder zwaar wegen, waardoor de drempel lager wordt om vaker op uitzending te gaan.

Een ander sprekend voorbeeld van de relatie tussen schaarse capaciteit en improvisatievermogen betrof het garanderen van continue luchtsteun met gevechtshelikopters tijdens de ISAF-missie, terwijl de beschikbaarheid van vol-

doende onderhoudspersoneel om de Apaches inzetbaar te houden steeds nijpender begon te worden. Zeker toen besloten werd om de missie in Afghanistan te verlengen, moest de luchtmacht met inventieve maatregelen komen om het dreigende tekort aan voldoende en gekwalificeerde technici af te wenden.

In een vroeg stadium na het politieke besluit tot verlenging van de missie heeft men besloten F-16-monteurs om te scholen naar monteurs voor Apache-gevechtshelikopters, om tijdig over een grote pool van multi-inzetbaar onderhoudspersoneel te kunnen beschikken.

Reactiesnelheid van de krijgsmacht

In algemene zin blijkt uit het onderzoek dat de Nederlandse krijgsmacht heel snel en doelgericht kan reageren op relevante veranderingen in een operatiegebied. Deze voortvarendheid is voor een groot gedeelte terug te voeren op de diepgewortelde *mindset* van de organisatie. Die was en is gericht op het oppakken van de taak; doen wat er gedaan moet worden, met de middelen die voorhanden zijn. In meer praktische zin heeft deze mentaliteit zich vertaald in een actiegerichte eensgezindheid op het niveau van de CDS en zijn drie stafafdelingen (Directie Operaties (DOPS), Directie Aansturing en Operationele Gereedstelling (DAOG) en Directie Operationele Besluitvorming, Behoeftestelling en Plannen (DOBBP)).

Verder toont het onderzoek aan dat het modulair samenstellen van eenheden de genoemde *mindset* van de organisatie aanvult. De inzet van Nederlandse eenheden binnen multinationale militaire troepenmachten stimuleert namelijk de ontwikkeling een uitgebreide kennispool. Aan deze pool kan op een snelle en doelgerichte manier informatie en kennis worden onttrokken om het eigen operationele optreden te verbeteren.

De eerder aangehaalde IED-dreiging is een sprekend voorbeeld om in dit verband nogmaals te noemen. Toen de Taliban plotseling overging van een frontale aanvalsaanpak naar het ingraven van berm bommen werd de Nederlandse

troepenmacht gedwongen om heel snel effectieve tegenmaatregelen te nemen. Om geen tijd te verliezen, was de eerste reactie te analyseren hoe partnerlanden omgingen met deze dreiging. Een inventarisatie van de standaardprocedures en technologische middelen die zij gebruikten maakte het mogelijk voor de CDS en zijn ondersteunende afdelingen om binnen korte tijd nieuwe technologische systemen aan te schaffen, effectievere SOPs op te stellen en oefen-, trainings- en opwerkprogramma's aan te passen.

Nadelen

Behalve deze positieve invloed blijkt het modulair organiseren tevens een negatief effect te hebben op de snelheid van handelen. De belangrijkste reden hiervoor is dat de krijgsmacht, in het bijzonder de landmacht vanwege haar sterk wisselende taakomgeving, voor het creëren van maatwerkmodules vaak bestaande organieke verbanden moet loslaten. Om een dergelijke niet organieke Taskforce voldoende ingespeeld te laten zijn, investeert de organisatie in oefen- en trainingsprogramma's voorafgaand aan de daadwerkelijke inzet. Het spreekt voor zich dat de extra tijd die hiermee gemoeid is, de reactiesnelheid van de organisatie verlaagt.

Stabiliteit van de krijgsmacht

Zoals gezegd, heeft de Nederlandse krijgsmacht de neiging om tijdens een lopende missie alles op alles te zetten om de uitgezonden eenheden bij te staan. Dit uit zich bijvoorbeeld in de aanschaf van nieuwe technische systemen, het aanpassen of vervangen van bestaande procedures en het samenwerken met andere partners. Het onderzoek brengt echter ook naar voren dat de tijd om de gemaakte keuze af te zetten tegen en te verankeren in de bredere organisatiecontext ontbreekt, of veelal niet wordt genomen. Hoewel deze handelswijze begrijpelijk is, leidt het wel tot bedrijfsvoeringproblemen binnen de organisatie.

Zo komt uit het onderzoek naar voren dat de organisatie ongewenst moet afwijken van overkoepelende processen op bijvoorbeeld het gebied

van begroting, onderhoud, logistiek, opleiding en training, en algemene administratie. Deze processen worden ook complexer gemaakt door de noodzakelijke improvisaties. Het gevolg hiervan is dat op termijn allerlei corrigerende maatregelen moeten worden genomen om de stabiliteit van deze essentiële bedrijfsvoeringsprocessen weer enigszins te herstellen. Een treffend kritiekpunt in dit kader is dat de focus van de krijgsmacht te veel ligt op de korte termijn doordat ze voornamelijk gericht is op lopende missies.

Tegenstrijdige vormen van flexibiliteit

Verder hebben de onderzoeksresultaten duidelijk gemaakt dat de Nederlandse krijgsmacht zich geconfronteerd ziet met twee tegenstrijdige vormen van flexibiliteit. Enerzijds heeft de organisatie flexibiliteit in de samenstelling nodig om maatwerkoplossingen te generen, en zo het gevarieerde takenpakket aan te kunnen. Anderzijds heeft de uit te zenden militaire formatie behoefte aan operationele flexibiliteit om adequaat te kunnen inspelen op de lokale omgevingsdynamiek. Met het denken in defensiebrede capaciteiten heeft de organisatie primair ingezet op samenstellingsflexibiliteit. Het gevolg hiervan is dat voor de meeste uitzendingen een complex samenstellingsproces moet plaatsvinden om de juiste eenheden bij elkaar te brengen.

Deze manier van inzet heeft drie belangrijke gevolgen voor de stabiliteit van de organisatie. Ten eerste moet de organisatie extra investeren in allerlei coördinatiemechanismen om de samengestelde eenheid samen te smeden tot een goed geoliede machine. Zo moet er extra worden geoefend en getraind om voldoende ingespeeld te raken en moet extra stafcapaciteit worden ingezet om joint Taskforces effectief aan te kunnen sturen. Daarbij zijn allerlei liaison-functionarissen nodig om voldoende afstemming te bereiken binnen dergelijke grote en complexe staforganen.

Ten tweede beperkt de maatwerkstrategie het militair vermogen van achterblijvende eenheden. Vaak moeten brigades, squadrons en maritieme eskaders eenheden afstaan in ver-

band met een uitzending. Het gevolg hiervan is dat deze grotere organieke verbanden essentiële eenheden missen om hun eigen oefenen trainingsprogramma naar behoren te kunnen uitvoeren. Op termijn kan dit schadelijk zijn voor de organisatiestabiliteit. De achterblijvende eenheden kunnen immers niet hun gewenste professionele niveau bereiken, waardoor ze eigenlijk minder bruikbaar worden.

FOTO: AN/DD, P. WIEZORECK

Bosnië-Herzegovina, 2004. Het bijbrengen van de juiste militaire eenheden is een complex proces

Op langere termijn bezien komt daar nog bij dat bepaalde taakgebieden in de breedte van de organisatie niet voldoende zijn beoefend. Het gevolg hiervan is dat de crisisbeheersingscompetentie van de Nederlandse krijgsmacht als geheel wordt aangetast.

Ten derde ontstaan door de continue samenstellingsperikelen gevoelens van onrust bij het personeelsbestand van de organisatie. Het gevoel dreigt te ontstaan dat de organisatie gevangen zit in een vicieuze cirkel van het vullen van het ene gat met het andere gat.

Takenpakket marine & luchtmacht

In het kader van het waarborgen van de organisatiestabiliteit van de Nederlandse krijgsmacht is het goed om terug te grijpen op de constatering dat de taakuitoefening van marine- en luchtmachteenheden grotendeels gelijk is gebleven. Het woord 'grotendeels' is in deze

bewust gekozen omdat er altijd een kans bestaat dat deze OPCO's worden ingezet voor operationele opdrachten buiten hun traditionele taakdomein. Sterker nog, recente missies hebben laten zien dat dit ook daadwerkelijk gebeurt.

Een goed voorbeeld hiervan is de marineorganisatie die in augustus 2005 een PRT moest gaan bemannen in Pol-e-Khomri, Afghanistan. Met deze landgebonden taakstelling werd de marine plotsklaps geconfronteerd met de uitdaging een nieuw soort opdracht tot een goed einde te brengen in een crisisgebied dat allesbehalve veilig en stabiel was. Met uitzondering van de beveiligingstaak, die werd toebedeeld aan het Korps Mariniers, liep men al snel tegen het probleem aan dat de bestaande organisatiestructuur van de Zeedienst hiervoor niet geëquipeerd was. De stabiele basis van relatief autonome schepen, waar men normaal gesproken op terug kan vallen, was ineens niet meer toereikend en er moest dus naar een maatwerkoplossing worden gezocht. Aangezien het PRT een kaderzwaar karakter had besloot de marineleiding uiteindelijk om selectief de benodigde functionarissen aan de walorganisatie te onttrekken en samen te voegen tot een tijdelijke eenheid.

Achteraf bekeken heeft de marine spijt van dit besluit. De organisatie verwijt zichzelf dat ze zich te veel heeft laten leiden door de manier van aanpak van haar voorgangers, zonder daarbij voldoende rekening te houden met de sterktes en zwaktes van de eigen organisatie. Door de walorganisatie te 'kannibaliseren', ontstonden tal van organisatorische problemen elders in de organisatie, met ook vaak gevolgen op de lange termijn. Zo kwamen bepaalde opleidingen stil te liggen, kregen cruciale administratieve processen een veel te lange doorlooptijd, en raakte een deel van het personeel erg ontevreden.

Besluiten voor de toekomst

Bovenal komt uit het onderzoek naar voren dat de Nederlandse krijgsmacht de laatste twee decennia grote vooruitgang heeft geboekt als

FOTO AVDD, G. VAN ES

het gaat om het vergroten van de organisatieflexibiliteit. Van een vrij traditionele militaire organisatie, gericht op een tamelijk voorspelbaar, grootschalig conflict, is Defensie in staat gebleken de overgang naar een veel kleinere, multifunctionele en expeditiecrisisbeheersingsorganisatie goed te maken. Het grote aantal missies dat succesvol is uitgevoerd sinds de val van de Berlijnse Muur en de gevarieerdheid hiervan zijn de sterkste onderbouwingen van dit feit.

Tegelijkertijd blijkt dat de transformatie die de organisatie nog steeds doormaakt een proces van 'al doende leren' is. De roep om nu doelbewust tijd vrij te maken en te leren van de opgedane ervaringen is erg sterk.

Tijd voor bezinning

De tijd lijkt meer dan rijp te zijn voor een dergelijke bezinningsfase. De veeleisende missie in Uruzgan is immers afgerond en heeft een berg aan relevante ervaringen opgeleverd. Een nieuwe grootschalige crisisbeheersingoperatie ligt vooralsnog niet in het verschiet. Dat biedt ruimte om meer conceptuele vraagstukken op te pakken, die door de waan van de dag zijn blijven liggen. Daar komt nog bij dat het hui-

Operatie Spin Ghar, Afghanistan. Het samenstellen van militaire maatwerkformaties gaat ook door tijdens een uitzending

dat het maken van uiteindelijke inhoudelijke keuzes voorbehouden is aan de politiek.

Gemiste kans

Met het formuleren van een soort algemeen credo dat een 'slimme en slagvaardige krijgsmacht' nodig is om de complexe en onzekere veiligheidsomgeving aan te kunnen, laat het rapport *Verkenningen*, en daarmee de Defensietop, een kans liggen om het politieke besluit dat moet worden genomen meer doelgericht te sturen. Wat nu immers al gebeurt, is dat de politieke partijen de vier scenario's uit het rapport primair vanuit een kostenperspectief reduceren tot arbitraire rekensommetjes van middelen en eenheden die zouden moeten blijven of kunnen worden afgestoten.

Door hier als krijgsmacht zelf niets inhoudelijks tegenover te zetten doet de Nederlandse krijgsmacht zichzelf te kort. Juist als het gaat om de slimheid en slagvaardigheid van de defensieorganisatie, gepropageerd in het rapport *Verkenningen*, dan heeft de Nederlandse krijgsmacht veel bereikt in de laatste twintig jaar. De opgedane ervaringen zouden veel meer moeten worden onderzocht, uitgedragen en doorvertaald in concrete, richtinggevendende organisatorische toekomstplannen. Vrij vertaald zijn slimheid en slagvaardigheid precies die capaciteiten die boven komen drijven in het hiervoor beschreven stuk. De slimheid van de krijgsmacht uit zich in haar doelgerichte improvisatievermogen. De modulaire samenstellingsfilosofie legt in zeer belangrijke mate de basis voor de slagvaardigheid van de Nederlandse krijgsmacht.

Onderzoek toont aan dat het met de slimheid en slagvaardigheid van de krijgsmacht dus best goed gesteld is.⁵ Natuurlijk zijn er verbeteringen mogelijk. Zo leidt het improvisatievermogen te veel tot een focus op korte termijn, voornamelijk gericht op lopende missies. Daarnaast

dige politiek-economische klimaat in Nederland een zware bezuinigingsdruk op de hele rijksoverheid legt, en dus ook op de defensieorganisatie.

Aanknopingspunt

Het rapport *Verkenningen* is waarschijnlijk een uitstekend aanknopingspunt voor dit proces van heroriëntatie. Aan de hand van vier toekomstscenario's worden beleidsmakers uitgedaagd een keuze te maken op basis waarvan de noodzakelijke defensie-inspanningen beter in een perspectief van de lange termijn kunnen worden geplaatst. Door het slechts schetsen van toekomstscenario's beperkt het rapport zich echter tot het nadenken over de wat-vraag: wat is onze ambitie? Wat willen we aankunnen met de Nederlandse krijgsmacht?

De veel concretere hoe-vraag, die betrekking heeft op het aanpassen van personele, structurele en technologische aspecten, om adequaat invulling te kunnen geven aan die wat-vraag, komt niet of nauwelijks aan bod. Hierbij dient opgemerkt te worden dat het beantwoorden van die hoe-vraag ook nooit een uitgangspunt is geweest bij het schrijven van de *Verkenningen*. Heel bewust eindigt het rapport met de stelling

5 Bogers, M.P. en Beeres, R.J.M. 'Prestaties Nederlandse krijgsmacht in Europees perspectief'. *Militaire Spectator* 179 2010 (1), 22-32.

FOTO AVDDI, G. VAN ES

Bezoek aan de bazaar in As Samawah, Irak. De transformatie die Defensie doormaakt is nog steeds een proces van 'al doende leren'

wordt de slagvaardigheid van de organisatie beperkt door een disbalans tussen de organieke structuren in de moederorganisatie en de eenheden die daadwerkelijk worden uitgezonden. Met de resultaten in het achterhoofd van het promotieonderzoek dat ten grondslag ligt aan dit artikel, zou het een zinvolle exercitie zijn om de *Verkenningen* een meer praktisch vervolg te geven. De onderstaande aanbevelingen uit het onderzoek, die de slimheid en slagvaardigheid van de krijgsmacht ten goede komen, zouden een eerste inhoudelijke bijdrage kunnen zijn voor dit *Verkenningen II* project.

Aanbevelingen

I Verbeter het leervermogen van de organisatie
Eenzijds heeft het improvisatievermogen van de Nederlandse krijgsmacht een belangrijke bijdrage geleverd aan het succes van het crisis-beheersingsoptreden van de afgelopen jaren. Maar anderzijds heeft deze diepgewortelde mentaliteit zich ontwikkeld tot een vorm van slimheid die te veel gericht is op de korte termijn. Het verbeteren van de *lessons-learned* organisatie zou een manier kunnen zijn om uit deze impasse te geraken.⁶

De huidige leerstructuur van de Nederlandse krijgsmacht is te typeren als te verkokerd en versnipperd. Het zou daarom goed zijn om deze

kritisch tegen het licht te houden, te kijken hoe de verschillende deelprocessen zijn georganiseerd, hoe ze vervolgens aan elkaar zijn gekoppeld en waar en waarom er 'kennislekken' ontstaan. Na deze inventarisatie kunnen voorstellen tot verbetering worden ontwikkeld, waarna een daadwerkelijke reorganisatie kan beginnen om een betere inbedding van het leervermogen in de organisatie te bewerkstelligen.

Een tweede mogelijkheid voor het verbeteren van het leervermogen van de organisatie zou gevonden kunnen worden door meer inhoud en status te geven aan het oefen- en trainingsprogramma van de krijgsmacht. De mogelijkheid om te kunnen oefenen en trainen in een gesimuleerde en relatief veilige omgeving is een vrij unieke situatie. De meeste commerciële organisaties hebben immers niet de luxe om hun concurrentiegedrag uit te proberen in een soort oefenomgeving.

De krijgsmacht zou meer voordeel op de lange termijn moeten halen uit haar oefen- en trainingsprogramma's. Omdat deze programma's de basis leggen voor toekomstig optreden verdienen ze op de eerste plaats een centralere rol binnen het functioneren van de organisatie dan nu het geval is. Oefeningen hebben natuurlijk geen prioriteit boven uitzendingen, maar ze zijn nu nog te vaak het kind van de rekening. Te veel worden oefen- en trainingsprogramma's de 'dupe' van de heersende uitzendddruk. Oefenprogramma's van achterblijvende eenheden worden bijvoorbeeld ingekort of inhoudelijk uitgekleed om voorrang te kunnen geven aan eenheden die daadwerkelijk op uitzending gaan.

Op de tweede plaats zouden de oefen- en trainingprogramma's inhoudelijk moeten worden verbeterd door niet primair gericht te zijn op gevechtsoperaties en de daarbij behorende niveaus van gereedheid.⁷ Minstens zo belangrijk is het om het brede taakspectrum systematisch in het oefenprogramma aan bod te laten komen. Bovendien zou er binnen de oefenscenario's nog meer aandacht moeten uitgaan naar de praktische kant van joint en combined samenwerken om eenheden in een vroeg

6 Bijlsma, T. 'Professioneel leren door militaire teams'. *Militaire Spectator*, 179 2010 (9), 454-466.

7 Swillens, J.R. 'Comprehensive Approach: de praktijk'. *Militaire Spectator*, 178 2009 (11), 578-589.

stadium gewend te laten raken aan het werken in wisselende samenstellingen.

II Beter afstemming moederorganisatie en uitzendformatie

Als we kijken naar de slagvaardigheid van de Nederlandse krijgsmacht is het aanbevelenswaardig om te onderzoeken of het reservoir van capaciteiten zodanig te herstructureren valt dat er minder vergaand gemixt hoeft te worden met eenheden dan nu het geval is. Vooral de landmacht ziet zich geconfronteerd met deze uitdaging.

Zoals gezegd heeft onderzoek uitgewezen dat operationele eenheden van de luchtmacht en marine, vanwege hun taakstelling en de dominantie van hun technische platformen, een meer autonoom (lees 'modulair') karakter hebben.⁸ Deze situatie maakt het voor hen relatief eenvoudig om voor een uitzending eenheden aan de moederorganisatie te onttrekken.

Voor de landmacht is het losweken van ingewerkte eenheden uit de staande organisatie veel lastiger. De landmacht heeft namelijk altijd vastgehouden aan de brigade als het niveau van verbonden wapens. Dit maakt de brigade tot haar kleinste geïntegreerde operationele module. De brigade is tot op heden echter veel te groot gebleken om als geheel uit te zenden. Meestal zendt de landmacht maar één bataljon uit als de operationele ruggengraat van een expeditie Taskforce. Om dit bataljon autonoom te kunnen laten optreden moeten allerlei gevechtssteun- en verzorgingssteuneenheden worden toegevoegd vanuit de eigen of andere operationele brigades.

Gebaseerd op de theorie van modulariteit zou de landmacht moeten onderzoeken of het mogelijk is om de eenheid van verbonden wapens op bataljonsniveau neer te leggen.⁹ Deze stap zal de stabiliteit van de landmachtorganisatie hoogstwaarschijnlijk ten goede komen. Het gevolg hiervan is namelijk dat een uit te zenden Taskforce een beter ingewerkt systeem vormt en dat achterblijvende eenheden veel minder worden aangetast in hun operationele zelfstandigheid. Daarnaast worden

FOTO AVDD, R. KLEIN

EUFOR-missie in Tsjaad. De opgedane ervaringen moeten veel meer worden onderzocht, uitgedragen en doorvertaald in concrete toekomstplannen

allerlei 'vredes'-bedrijfsvoeringsprocessen in veel beperktere mate doorkruist.

Ten slotte

Een tegenargument zou kunnen luiden dat juist de onvoorspelbare taakomgeving van de landmacht het onmogelijk maakt om vaste uitzendstructuren te creëren binnen de moederorganisatie. Hoewel deze kritiek begrijpelijk is, kan daar tegenover worden gesteld dat het voor de landmacht altijd een kwestie zal blijven van zoeken naar het beste compromis tussen de eis van samenstellingsflexibiliteit en die van operationele flexibiliteit.

In dit verband maakt het onderzoek in ieder geval duidelijk dat aan de huidige vorm aanzienlijke organisatorische nadelen kleven. Deze constatering pleit er voor om verder te zoeken naar een beter compromis dan nu gevonden is. Terugkijken naar het expeditie verleden van de landmacht zou wat dit betreft uitkomst kunnen bieden. Het valt namelijk op dat er bij de landmacht een vast patroon is te herkennen in de omvang en operationele functionaliteiten van uitgezonden Taskforces.¹⁰ Dit patroon ondersteunt het idee om de eenheid van verbonden wapens op het bataljonsniveau neer te gaan leggen. ■

8 Kramer, F.J. en De Waard, E.J. 'Componeren met componenten: Het flexibiliteitsdilemma van de expeditie krijgsmacht'. *Carré*, 2007, 1, 38-44. De Waard, E.J. en Kramer, F.J. 'Tailored task forces: Temporary organizations and modularity'. *International Journal of Project Management*, 26 (5), 2008, 537-546.

9 Garud, R., Kumaraswamy, A. en Langlois, R. (eds.) *Managing in the Modular Age*. Oxford, Blackwell Publishing, 2003.

10 Van Meurs, M.P., *Georganiseerde flexibiliteit?* Afstudeerscriptie Nederlandse Defensie Academie, 2009.

Verzet tegen de Japanse bezetter op Sumatra

Een vergeten hoofdstuk

Tussen 1942 en 1945 had een Japans militair bestuur Nederlands-Indië in zijn greep. Maar onder de verschillende bevolkingsgroepen in Noord-Sumatra vormden zich diverse groepen personen die zich niet neerlegden bij de Japanse overheersing. In provisorische verzetskernen trachtten zij voorbereidingen te treffen voor de komst van de geallieerden, en burgers en krijgsgevangenen in de kampen te ondersteunen. Deze verzetskernen bleken niet opgewassen tegen het uitgebreide inlichtingen- en politieapparaat van de Japanse bezetter. Binnen enkele maanden was het merendeel gearresteerd en verhoord. Velen moesten hun betrokkenheid met de dood bekopen.

E.P.M. Zwinkels MA*

Zesenzestig jaar geleden, op 15 augustus 1945, maakte de Japanse overgave een eind aan de Tweede Wereldoorlog in de Pacific. Hiermee kwam ook een eind aan de Japanse bezetting van Nederlands-Indië, waar een gemilitariseerd bestuur de macht in handen had gehad.

Een van de meest ingrijpende maatregelen was het uitbannen van alle Europese invloeden, wat inhield dat alle Europeanen en een deel van de Indo-Europeanen werden ondergebracht in burger- of krijgsgevangenkampen. Onder de verschillende bevolkingsgroepen bevonden zich personen die zich niet neerlegden bij de Japanse overheersing en pogingen ondernamen om verzet te plegen.

In deze periode van herdenken en gedenken verdient dit aspect van de oorlog aandacht.

De Tweede Wereldoorlog in Azië is een ‘verre’ oorlog, waarvan de gebeurtenissen nauwelijks deel uitmaken van het collectief geheugen. Het verzet dat zich in Indië afspeelde kan daarom worden bestempeld als een vergeten hoofdstuk uit de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Het wordt tijd dat daar verandering in komt.

Dit artikel richt zich op het verzet in het noorden van Sumatra. Wat hield dat verzet precies in en wie was erbij betrokken? Hoe werd het verzet georganiseerd? En hoe reageerde de Japanse bezetter op het verzet?

Einde van de strijd

De Japanse inval

Al decennialang streefde Japan naar een Groot-Aziatische ‘welvaartssfeer’. Nederlands-Indië was een belangrijke schakel in de verwezenlijking van deze expansieplannen. Indië had een strategische ligging ten opzichte van andere gebieden in Zuidoost-Azië en was rijk aan grondstoffen. Begin 1942 vielen Japanse

* De auteur heeft geschiedenis gestudeerd en werkt momenteel als promovenda bij de Universiteit Leiden aan haar proefschrift over *transitional justice* in Nederlands-Indië na de Tweede Wereldoorlog. Dit artikel is gebaseerd op het boek *Het Overakker-complot. Het Indisch verzet op Sumatra, 1942-1945*, dat in mei bij uitgeverij Spectrum verschijnt. Esther Zwinkels won in 2010 de Erik Hazelhoff Aanmoedigingsprijs voor de beste masterscriptie geschreven aan een Nederlandse universiteit.

troepen op verschillende plaatsen de archipel binnen om in korte tijd de belangrijkste plaatsen in te nemen en de macht te consolideren. In februari 1942 landden Japanse troepen op Sumatra. In Midden-Sumatra stond het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) onder bevel van territoriaal commandant generaal-majoor R.Th. Overakker. De troepen in Atjeh en Onderhorigheden werden aangestuurd door kolonel G.F.V. Gosenson, die als officier in het Korps Marechaussee in Atjeh naam had gemaakt en reeds verschillende onderscheidingen had ontvangen.

De troepen op Sumatra deden in aantal en bewapening onder aan de Japanse troepen. Bovendien heerste onder hen een slecht moreel. Hierdoor moesten zij zich in navolging van het KNIL in – nagenoeg – alle andere delen van de archipel overgeven na slechts enkele weken strijd.¹ De ongeveer drieduizend aanwezige KNIL-militairen op Sumatra werden krijgsgevangen gemaakt en ondergebracht in diverse krijgsgevangenkampen.²

FOTO PRIVÉCOLLECTIE V. VAN DER ZIJL

Kolonel G.F.V. Gosenson op het Malieveld te Den Haag na uitreiking van de MWO Ridder 4e klasse

FOTO PRIVÉCOLLECTIE FAMILIE OVERAKKER

Portret van luitenant-kolonel R.T. Overakker, omstreeks 1939. In februari 1942 zou hij worden bevorderd tot generaal-majoor

Orders

Overakker en Gosenson legden zich niet neer bij de Japanse overname en gaven hun ondergeschikten kort voor de overgave en later in het krijgsgevangenkamp enkele orders. Gosenson zag heil in het voeren van guerrilla en gaf enkele ondergeschikten de opdracht om zich in de bossen van Atjeh terug te trekken.

Overakker daarentegen was in de veronderstelling dat binnen afzienbare tijd de geallieerden op Sumatra zouden landen en de Japanse troepen zouden verdrijven. Doorvechten zou nodeloos slachtoffers kosten. Ook verwachtte

- 1 Voor een gedetailleerde beschrijving van de strijd, zie: C. van den Hoogenband en L. Schotborgh (red.), *Nederlands-Indië contra Japan VI* ('s-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1959); J.J. Nortier, 'De gevechten van het Commando Midden-Sumatra, februari/maart 1942', *Stabelan* 20 (1994) 3, blz. 2-12; Idem, 'De acties in het noorden van Atjeh', *Stabelan* (1986-1987) blz. 13-20. Alleen op Timor en Nieuw-Guinea werd nog tot augustus 1942 en eind 1944 een guerrilla gevoerd.
- 2 J. van Dulm, J.R. van Diessen en E. Braches (red.), *Geïllustreerde atlas van de Japanse kampen in Nederlands-Indië, 1942-1945*, dl.1 (Zierikzee, Asia Maior, 2000) blz. 5 en 24: Volgens Van Dulm waren er 3000 tot 3500 KNIL-militairen op heel Sumatra krijgsgevangen gemaakt. Volgens Overakker waren er 2500-3000 krijgsgevangenen van het KNIL alleen al in Medan bijeengebracht.

hij dat het Japanse leger de inheemse militairen uit krijgsgevangenschap zouden vrijlaten.

Hoewel hij geen concrete plannen had gaf Overakker zijn ondergeschikten instructies om voorbereidingen te treffen voor het herstel van het Nederlands-Indisch bestuur en de komst van de geallieerden. Zij moesten een 'vijfde colonne' vormen; een eenheid die voor de vijand opereerde. Dit hield in dat de inheemse militairen na vrijlating werk dienden te zoeken op ondernemingen in de omgeving, om bij de komst van de geallieerden de wapens op te pakken en zich tegen het Japanse leger te keren. Daarnaast dienden zij de geïnterneerden en krijgsgevangenen met medicijnen en andere benodigdheden te ondersteunen.

Overakker en Gosenson waren zelf niet bij de uitvoering van de verzetsplannen betrokken, aangezien zij na enkele weken werden overgeplaatst naar Formosa (thans Taiwan), waar zij een jaar tezamen met hoge geallieerde officieren in krijgsgevangenschap doorbrachten. Voor zijn vertrek had Overakker het bevel over de residenties in het noorden van Sumatra via een schriftelijke order overgedragen aan de reservekapiteins K. ten Velde en C. Woudenberg.³ De twee kapiteins trachtten in de maanden die daarop volgden de plannen verder uit te werken en geschikte personen binnen en buiten de

kampen te vinden om bij de verzetsactiviteiten te betrekken. Dit was door alle beperkingen geen gemakkelijke opgave.

Vrijheidsbeperkingen

Een belangrijk aspect van het Japanse bezettingsbeleid was de 'japanisering' van de samenleving. Grote propagandacampagnes moesten de inheemse bevolking overtuigen van de Japanse superioriteit. Tegelijkertijd dienden alle Europese invloeden uit de samenleving te verdwijnen. Het Japanse bestuur paste het onderwijssysteem aan en tolereerde slechts het spreken van de Japanse en Maleise taal. Europese ambtenaren werden vervangen door Japanse of inheemse personen.

De meest ingrijpende maatregel vormde de internering van de Europese, en aanvankelijk ook de Indo-Europese, bevolking. De Japanners beschouwden de inheemse bevolking als Aziatische 'broeders'. Inheemse militairen kwamen dan ook snel weer op vrije voeten.

Enkele weken na de capitulatie lieten de Japanners ook een aantal (Indo-)Europeanen uit krijgsgevangenschap vrij om in dienst van het Japanse bestuur te werken. Deze personen, herkenbaar aan een witte armband met een rode bol, kwamen – vooral na de oorlog – bekend te staan als 'ballenjongens' of 'Nippon-werkers'. Zij waren voornamelijk landbouwkundigen, ingenieurs en economen die bij het uitbreken van de oorlog als reservisten en stads- en landwachten⁴ waren gemobiliseerd.

Op voorwaarde dat ze een verklaring op erewoord tekenden, waarin zij beloofden geen acties te ondernemen die ten nadele van Japan zouden zijn, konden ze buiten de kampen hun oude werkzaamheden voortzetten.⁵ Op deze manier trachtte het Japanse bestuur de economie draaiende houden.

De verzetsorganisatie

Samenstelling

Ten Velde en Woudenberg zochten in hun kennissenkring naar betrouwbare personen. Ze benaderden bekenden van het werk, uit

3 De originele order is opgenomen in de Japanse bundel met processtukken: Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) Amsterdam, Indische collectie (IC) 3093, proces Overakker-Gosenson.

4 Stads- en landwachten waren paramilitaire groepen, die voornamelijk bestonden uit personen die van reserve- en militieplicht waren vrijgesteld vanwege hun civiele functies.

5 De verklaring op erewoord had in mei 1940 in Nederland voor veel beroering gezorgd. De grote vraag was of het tekenen van de verklaring in ruil voor vrijlating uit krijgsgevangenschap in strijd was met de officierseed, waarbij officieren trouw aan de koningin hadden gezworen. Zie voor informatie over het erewoord: Ph.M. Bosscher, 'Rondom de verklaring op erewoord', in: G. Teitler, *Tussen crisis en oorlog. Maatschappij en krijgsmacht in de jaren '30* (Dieren, De Bataafsche Leeuw, 1984) blz. 103-115; J.D. Schepers, 'De vrijlating van krijgsgevangenen op erewoord of belofte', *Militair Rechterlijk Tijdschrift* 57(1964) blz. 209-215; Leo de Hartog, *Officieren achter prikkeldraad 1940-1945. Nederlandse militairen in Duitse krijgsgevangenschap* (Baarn 1983). In Indië bestond ook onduidelijkheid over de Japanse verklaringen. Gouverneur-generaal A.W.L. Tjarda van Starkenborgh Stachouwer en luitenant-generaal H. ter Poorten concludeerden dat de Japanse verklaringen in strijd waren met de Conventies van Genève en achtten deze daarom niet in strijd met de officierseed. Zie: Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) Den Haag, Nederlands-Indië contra Japan (NlJ) 10/4, Gen-maj. Ilgen aan wnd C.Z.M., 19-11-1945; P. Scholten, *Op reis met de 'Special Party'. Oorlogs- en kampherinneringen* (Leiden, Sijthoff, 1971) blz. 110-111.

het leger of uit het verenigingsleven. Uiteindelijk vormde zich een gemêleerd gezelschap dat betrokken was bij het verzet. Zowel officieren, ambtenaren en andere personen van Nederlandse en Indo-Europese afkomst waren betrokken bij het opzetten van de plannen. Vanwege de relatieve bewegingsvrijheid die zij genoten was de uitvoering van de plannen buiten de kampen veelal in handen van Nippon-werkers, Indo-Europeanen, inheemse militairen en burgers.

De inheemse verzetsleden waren voornamelijk Molukse en Menadonese militairen. Daarnaast komen enkele Timorezen en Javanen voor in de lijst met verzetsstrijders. Deze verhouding valt te verklaren uit de samenstelling van het KNIL op Sumatra en de ideologische overtuiging van de militairen: het waren de Nederlands-gezinden en veelal christelijke bevolkingsgroepen.⁶

De inheemse burgers die het Nederlandse verzet steunden waren veelal familieleden van Molukse en Menadonese KNIL-militairen. Het was de gewoonte dat een echtgenote haar man volgde naar de plaats waar de militair was gestationeerd. Ook Chinezen waren betrokken in het verzet, maar zij hebben zich in beperkte mate ingelaten met de Europese verzetskernen.

De Sumatraanse bevolking, op enkele Atjeërs na, nam een vijandige houding aan ten opzichte van de verzetsinitiatieven. Zij zag – aanvanke-lijk – mogelijkheden om haar macht uit te breiden door de zijde van de bezetter te kiezen. Op steun van de lokale bevolking hoefden verzetsleden dus niet te rekenen.⁷

Bijeenkomsten

Hoewel de KNIL-militairen al in april 1942 krijgsgevangen waren gemaakt, vond er pas vanaf december 1942 concreet overleg van verzetsleden plaats. De leden kwamen samen in onder meer Gloegoer en de Sint Jozefschool, in die periode de twee voornaamste kampen voor werkende en niet-werkende krijgsgevangenen in de omgeving van Medan.⁸ Buiten de kampen hielden vrijgelaten Indo-Europese en inheemse militairen ook wel

besprekingen in het huis van contactpersonen. Dit was niet minder riskant. Het samenkomen van meerdere personen, zowel binnen als buiten de kampen, werd binnen korte tijd opgemerkt door burgers of Japanse inlichtingendiensten.

Grote propagandacampagnes moesten de inheemse bevolking overtuigen van de Japanse superioriteit

Woudenberg en Ten Velde waren zich bewust van de kans om opgepakt te worden door de militaire politie. Ze voegden regels toe aan de schriftelijke order van Overakker: indien zij niet meer in staat zouden zijn gehoor te geven aan de order, zou het bevel worden overgedragen aan een goede vriend van Ten Velde, commissaris van politie 1^e klasse in Medan, P.A.J. de Bruijn.⁹

Organisatie

Er ontstonden drie verzetskernen in het noorden van Sumatra. Elke kern bestond uit kleinere groepen. Het centrum van verzet was gevestigd in de omgeving van Medan. Hiervandaan onderhielden enkele leden contacten met de verzetskern in Atjeh (rond Takengon en Kotatjane) en in Sumatra's Westkust (rond Padang).

Er was echter geen sprake van intensieve samenwerking tussen deze afdelingen. Gezien de grote afstanden tussen deze gebieden en de verscherpte controle door de Japanse autoriteiten was regelmatig contact onderhouden vrijwel onmogelijk. De verzetskern in Padang

6 Jaap de Moor, 'Met klewang en karabijn: een militaire geschiedenis van Nederlands-Indië (1915-1949)' in: Jaap R. Bruijn en Cees B. Wels, *Met man en macht. De militaire geschiedenis van Nederland 1550-2000* (Amsterdam, Balans, 2003) blz. 199-244, aldaar 218-233.

7 Anthony Reid, *The blood of the people. Revolution and the end of traditional rule in Northern Sumatra* (Kuala Lumpur, Oxford University Press, 1979) blz. 84-87.

8 NIMH, NiCJ 5/12, Verklaring G.J. van Wezel, 2-9-1946; NA 2.10.58, 677 Blogg, J.H.M., Verklaring J.H.M. Blogg, 8-9-1946; NIOD, IC 3176, Memoires Maseland, z.d. [eind 1949]. Voor informatie over de kampen: Van Dulm, *Geïllustreerde atlas van de Japanse kampen in Nederlands-Indië*.

9 NIOD, IC 3094, proces Overakker-Gosenson.

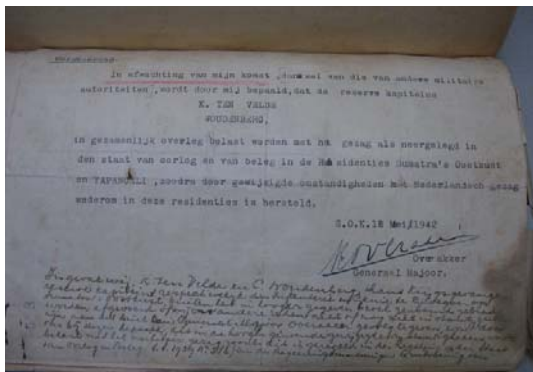

FOTO E. ZWINKELS, NIOD

De originele schriftelijke order van Overakker waarin hij het bevel overdraagt aan Ten Velde en Woudenberg. Onderaan staat een handgeschreven toevoeging van Ten Velde en Woudenberg om het bevel aan De Bruijn over te dragen (Uit: de Japanse procesbundels van het Overakker-proces, Indische Collectie 3093)

opereerde dan ook tamelijk zelfstandig ten opzichte van de kernen in Medan en in Atjeh. De leden van een verzetskern stonden niet allemaal met elkaar in contact. Aanvankelijk was het plan van Ten Velde en Woudenberg om de organisatie op te zetten volgens het zogeheten 'cellensysteem': personen zouden alleen contact houden met hun leider en enkele betrokkenen.¹⁰ In praktijk bleek dit niet te realiseren. Mede vanwege het dicht opeen leven in de kampen was het onvermijdelijk dat leden en niet-leden op de hoogte waren van elkaars activiteiten.

Omvang

Het is niet mogelijk exact te bepalen hoeveel personen er bij het verzet in Noord-Sumatra betrokken waren. Niet alleen is er onvoldoende informatie om vast te stellen met wie alle verzetsleden contact onderhielden, ook is het problematisch om duidelijk af te bakenen

wanneer iemand tot een verzetsgroep behoorde. Toch kan op basis van diverse bronnen worden gesteld dat zeker 230 personen waren betrokken bij het verzet in dit deel van de archipel. En ongeveer 600 personen zouden zich bij de 'vijfde colonne' aansluiten.¹¹

Op de totale Sumatraanse bevolking van meer dan acht miljoen (1930) lijkt dat aantal zeer beperkt. Maar hierbij moet worden bedacht dat de lokale bevolking geen medewerking verleende. Bovendien was een aanzienlijk deel van de Indo-Europese bevolking geïnterneerd, of elders tewerkgesteld, waardoor zij beperkt was in haar handelen.¹²

FOTO E. ZWINKELS, MUSEUM BRONBEK

Het originele vaandel van het Korps Marechaussee in Atjeh. Tijdens de oorlog is het vaandel begraven om na de oorlog aan de koningin te kunnen overhandigen

Financiering

De verzetskernen financierden hun activiteiten uit verschillende fondsen. Nog voor de capitulatie had Overakker een grote som geld opgenomen van de Javasche Bank, en deze meegenomen op expeditie. Naar verluidt zou het om ongeveer f 600.000 gaan, waarschijnlijk afkomstig uit KNIL-tegoeden.

Naast dit bedrag stelden ook welgestelde particulieren geld beschikbaar voor het treffen van voorzieningen. Zo zijn de namen van enkele artsen, een notaris en enkele Chinezen bekend die financiële steun boden.¹³ Hoeveel geld er in totaal beschikbaar was, is niet bekend.

10 NIMH, NICJ, 5/12, Verklaring J.W. Zaaijer, 22-10-1946.

11 Deze berekening is gebaseerd op de contacten tussen verzetsleden die naar voren zijn gekomen in de (naoorlogse) verklaringen en de Japanse processtukken. Een uitgebreide onderbouwing is te vinden in de genoemde scriptie.

12 Widjojo Nitisastro, *Population trends in Indonesia* (Ithaca, New York, Cornell University Press, 1970) blz. 75; Reid, *The blood of the people*, blz. 43. Nitisastro vermeldt 8.254.843 inwoners op Sumatra op basis van de volkstelling in 1930, Reid specificeert naar etnisch onderscheid in Oost-Sumatra: slechts 0,7 procent van de 1,7 miljoen inwoners was van Europese afkomst, 1,1 procent van Indo-Europese.

13 NIOD, IC 1936, 1st hearing record Woudenberg, 11-9-1943, NIOD, IC 1936, Prelim. inq., 1st hearing record Maseland, 15-10-1943.

In ieder geval ontvingen ongeveer 500 à 600 soldaten eenmalig een bedrag van f 20 om hun families te onderhouden. Het overgebleven geld werd verdeeld onder enkele personen die een steunfonds beheerden. Zij konden het geld aanwenden voor de aanschaf van medicijnen, gebruiksvoorwerpen en voedsel ter ondersteuning van de vrouwen en kinderen in de kampen. Ook was er geld gereserveerd voor guerrillavoering en voor voorbereidingen van de komst van de geallieerden.¹⁴

Activiteiten

Type verzet

Als men spreekt over het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog roept dat al snel associaties op met illegale pers, het helpen van onderduikers en het plegen van aanslagen op Duitse stellingen. In Nederlands-Indië waren de verzetsactiviteiten echter van een andere aard.¹⁵

Allereerst beperkten de al genoemde interneringen en de militarisering van het Japanse bestuur de bewegingsvrijheid. In afwachting van de komst van de geallieerden was een groot aantal inheemse KNIL-militairen aan het werk op nabijgelegen ondernemingen. Zoals hen was opgedragen, troffen de leden voorbereidingen voor de geallieerde landing. Zo zouden er wapens zijn verstoppt in de bossen. Er waren instructies om, wanneer het moment daar was, bruggen, wegen en vliegvelden onklaar te maken.

Ook verzamelden leden van het verzet gegevens over de locaties en sterkte van Japanse troepen om deze door te kunnen geven via radioberichten. Deze inspanningen hebben echter geen zichtbare resultaten opgeleverd, omdat de voorbereidingen pas van nut zouden zijn na de landing van de geallieerden.

Ook de guerrillastrijd waar Gosenson op had aangestuurd, heeft niet plaatsgevonden. Wel wist een groep van aanvankelijk zeventig militairen onder leiding van eerste luitenant H. van Zanten een jaar lang uit handen van het Japanse leger te blijven door gezamenlijk door de bossen in Noord-Atjeh te trekken.

Contactpersonen uit nabijgelegen ondernemingen ondersteunden de groep door het doorgeven van berichten en het verbergen van voedsel.¹⁶ Van Zanten wist de Japanse legerleiding tot wanhoop te drijven door steeds zijn bivak te verplaatsen. De acties beperkten zich echter tot het omzeilen van de Japanse speurders. Hoewel er enkele soldaten zijn gesneuveld en de intentie om in actie te komen er wel was, is het dus niet tot een gewapende confrontatie gekomen met de Japanse troepen vanwege het uitblijven van de komst van de geallieerden.

Van 'actief' oftewel gewapend verzet, is dus geen sprake geweest. Het geboden 'passieve' verzet is na de oorlog als 'burgerlijke ongehoorzaamheid' getypeerd, omdat het vooral gericht was op het niet meewerken met de bezetter.¹⁷ Passief betekent in deze context dan ook niet dat men niets ondernam, maar dat de activiteiten geen offensief karakter hadden.

Taken

Economische en bestuurlijke voorbereidingen voor de komst van de geallieerden en het herstel van het Nederlands-Indische bestuur behoorde tot de taken van de Nippon-werkers, omdat zij, zoals gezegd, enige bewegingsvrijheid genoten. Daarnaast waren de voornaamste activiteiten van verzetsleden het ondersteunen van het moreel van geïnterneerden en krijgsgevangenen, en hen te voorzien van goederen. Vooral medicijnen waren een schaars goed.

Voor het coördineren van activiteiten en het verzamelen en distribueren van goederen was het verzet sterk afhankelijk van personen die zich buiten de kampen konden begeven.

14 NIOD, IC 1936, hearing record Jordans, 16-9-1943; NIOD, IC 1936, 3rd hearing record Gosenson, 27-8-1943.

15 Zie C.J. Lammers, *Vreemde overheersing. Bezetten en bezetting in sociologisch perspectief* (Amsterdam, Uitgeverij Bert Bakker, 2005) blz. 145-173.

16 Stukken over Van Zanten: J.J. Nortier, 'Een greep uit vele verzetsacties. Bezet Sumatra 1942-1943', *Ons Leger* 61 (3) blz. 59-69, aldaar 61-63; Idem, 'De acties in het noorden van Atjeh', *Stabelan* (1986-1987) blz. 13-20, aldaar 16-17.; NIMH, NicJ 4/33, Verklaring P.S.J. Abyl, 6-10-1946; NIOD, IC 4650, D. van Zanten, Levensgeschiedenis van zijn zoon H. van Zanten, 1^e It. der Marechaussee [Atjeh 1946].

17 NIOD, IC 278, A.G. Vromans en R. de Bruin, 'Het Indisch verzet gedurende de Japanse bezetting van Nederlandsch-Indië 1942-1945', 1965.

UIT ONS LEGER 61 (1977) 3, BLZ. 61

Eerste luitenant der marechaussee
H. van Zanten, omstreeks 1941.
Van Zanten dreef de Japanse
legerleiding tot wanhoop door
telkens zijn bivak te verplaatsen

Een bijzondere rol binnen het netwerk was weggelegd voor artsen, apothekers en verpleegkundigen. Veel artsen waren zelf geïnterneerd en kregen de opdracht van de Japanners om hun werk binnen de kampmuren te verrichten. Anderen dienden verschillende kampen te bezoeken. Dit stelde artsen in de gelegenheid om tijdens hun kampbezoeken informatie, geld en goederen uit te wisselen.¹⁸ Ook artsen die niet geïnterneerd waren en

actief waren buiten de kampen, vervulden een centrale rol binnen een verzetskern. Het ziekenhuis in Takengon was bijvoorbeeld een belangrijk uitwisselingspunt van berichten en goederen. Een groep verpleegsters en artsen wist goederen in het ziekenhuis te verstopten en waar nodig te distribueren. Deze mensen speelden een voorname rol in de ondersteuning van de groep van Van Zanten.¹⁹

Apothekers en artsen met een eigen praktijk fungeerden soms als doorgeefluik. Tijdens spreekuren en bij het ophalen van medicijnen was sprake van enige discretie van de zijde van de bewakers, waardoor berichten en goederen konden worden doorgespeeld aan boodschappers. Uiteraard waren de Japanse autoriteiten zich bewust van de rol die artsen en apothekers speelden en hielden hen scherp in de gaten.

Communicatie

Briefjes

Essentieel voor het uitvoeren van verzetsactiviteiten was een goede onderlinge communicatie. Op grote schaal wisselden personen informatie uit door op allerlei wijzen briefjes te smokkelen. De briefjes bevatten zowel persoonlijke informatie voor bijvoorbeeld familieleden, alsmede informatie over geplande activiteiten. De ballenjongens konden tijdens of onderweg naar het werk nieuws delen.

Ook gebruikten verzetsleden de vele koelies (plantagearbeiders; meestal van Javaanse of Chinese afkomst), handwerkslieden en handelaars die toegang hadden tot het kamp. Door briefjes in de prullenbak te doen die zij buiten het kamp brachten, konden leden van de corveedienst boodschappen overbrengen. Gewoonlijk ontvingen boodschappers 25 cent tot een gulden voor het overbrengen van berichten.²⁰

Met het oog op deze communicatielijnen werden inheemse bewakers en opzichters veelvuldig omgekocht om mee te werken, dan wel een oogje dicht te knijpen. Een Molukse gevangenisbewaker bracht geld, briefjes en nieuwsberichten het kamp in en gaf deze 's nachts door aan de krijgsgevangenen.²¹

18 NIOD, IC 1936, 1st hearing record Furstner, 17-9-43.

19 Zie voor meer details over deze groep mensen het dagboek van zuster Lenie Koch: Van Dijk, Noord Sumatra. F.N.J. van Dijk (red.), *Noord Sumatra in oorlogstijd. Oorspronkelijke dagboeken uit interneringskampen chronologisch samengevoegd*. Deel 13: Oorspronkelijk dagboek van zuster H.Ch. Koch, 16 februari 1942 -11 oktober 1945 (Makkum, Stichting Noord Sumatra Documentatie, 1998).

20 NIOD, IC 1936, 4th hearing record Gosenson, 28-8-1943.

21 Nationaal Archief (NA) Den Haag, 2.10.58 Commissie Gedragingen en Commissie Onderscheidingen (CGO), 2793 Noord-Sumatra, Kayadoe, H.A.J. 1946-1949, Verklaring J.H.M. Blogg, 16-12-1946.

Bij de minder streng bewaakte delen van een kamp, bijvoorbeeld bij de achtermuren, een tuin of achter in een hospitaal trachten mensen pakjes en brieven het kamp in en uit te smokkelen.²² Geïnterneerden gebruikten zelfs de riolering in de kampen voor het verzenden van correspondentie. Toen de Japanse kamphoofden dit ontdekten lieten zij de afvoerkanalen met beton afsluiten.

Boodschappers

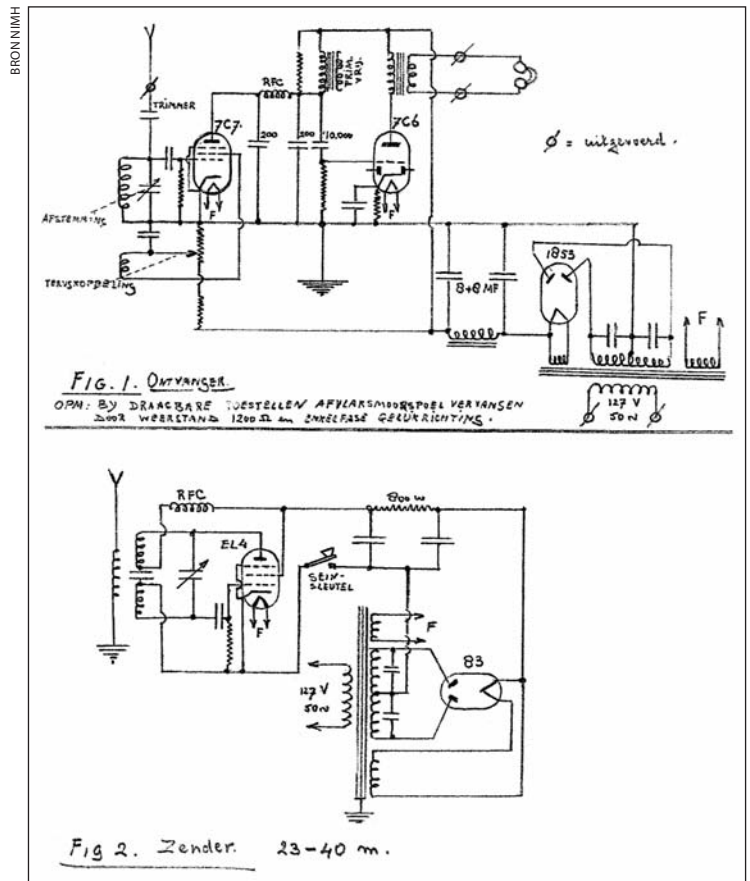
Om contact te onderhouden tussen de leden en de verzetskernen werd afgesproken dat voor elk contactpersoon op een plantage twee boodschappers of contactpersonen aangewezen werden om de groepen op de hoogte te stellen van ontwikkelingen. De berichten waren vooral in het Nederlands geschreven, opdat de inheemse boodschappers in veel gevallen de berichten zelf niet konden lezen.²³ Voor lange afstanden zetten de verzetsleden vooral inheemse of Indo-Europese boodschappers in, omdat zij het minst op zouden vallen. Een van de verzetsleden ging bijvoorbeeld verkleed als inheemse medicijnverkoper over straat.²⁴

Radio

Een van de belangrijkste manieren om op de hoogte te blijven van de laatste ontwikkelingen binnen en buiten Indië was om te luisteren naar radioberichten. In Nederlands-Indië waren ten tijde van het uitbreken van de oorlog naar schatting 100.000 radiosets in burgerhanden, zo ook op Sumatra.

Aanvankelijk stonden de Japanners het luisteren naar de radio toe, maar hier kwam snel verandering in. Om vergaande controle op het leven in Indië te krijgen en grootschalige Japanse propagandacampagnes te kunnen voeren, vaardigden de autoriteiten begin juli 1942 een verbod uit op het bezit van onverzegelde radiotoestellen.

Verzegelde toestellen konden alleen de Japanse zender ontvangen. Hoewel de Japanse controle toenam, bleek het niet moeilijk te zijn om ook verzegelde radio's te gebruiken voor het luisteren naar 'verboden zenders'. Na de overgave van Japan bleken nog steeds veel mensen

Tekening van een ontvangst- en zendinstallatie, gebouwd door enkele krijgsgevangenen in kamp Gloegoer

een radio in bezit te hebben.²⁵ Ook in kamp Belawan beschikten verzetsleden over een radio. Zij luisterden voornamelijk overdag naar berichten, omdat de radio 's avonds te veel lawaai maakte.²⁶

Een groepje krijgsgevangenen zag in kamp Gloegoer kans om begin 1943 aan ontvangst-apparatuur te werken.²⁷ Leden van de zoge-

22 NA, 2.10.58 CGO, 677 Blogg, J.H.M., Verklaring L.K. van der Horst, 11-10-1946; NIOD, IC 1936, 25421 5th hearing record Overakker, 23-8-1943.
 23 NIOD, IC 1936, 2nd hearing record Menick, tweede deel, 19-9-43; NA, 2.10.58 CGO, 677 Blogg, J.H.M., PV J.H.M. Blogg, 5-7-1948.
 24 NIOD, IC 1936, 3rd hearing record Gosenson, 27-8-1943.
 25 NA, 2.12.36 Ministerie van Marine, 220 Ingekomen en minuten van uitgaande stukken, 1944-1947, G.B. Salm aan Office of War Information (Washington), 18-6-1945.
 26 NIOD, IC 1936, 6th hearing record Overakker, 30-8-1943.
 27 NIMH, NlCJ, 5/10, E. Erkelens, 'Verslag betreffende bouw en gebruik van radio-zend en ontvang-installaties in het krijgsgevangenenkamp Gloegoer bij Medan', 4-11-1946.

heten ‘working parties’, die buiten het kamp werkten, en medewerkers van de autowerkplaats wisten onder het toezicht van de Japanse opzieners diverse benodigdheden mee te nemen.

Het knutselen aan de ontvanger gebeurde liggend onder de slaaptafels achter in de barak, terwijl anderen de wacht hielden. Naast de ingang van de barak werd een schakelaartje bevestigd waarmee de achterste lamp aan- en uitgezet kon worden. Op deze wijze kon een van de radiobouwers een sein doorgegeven wanneer een bewaker naderde.

Het eerste toestel dat gereed was, borg de groep zorgvuldig op onder de badkamervloer van de barak. Van hieruit geleidden zij de snoeren langs balken en muren en spanden zij een antenne. Ook wisten de radiobouwers een primitief stopcontact aan te leggen in het raamkozijn. De ontvanger werkte aanvankelijk naar behoren, maar bleek na enige tijd niet meer bruikbaar vanwege beschadiging door de vochtige opbergruimte.²⁸

De groep besloot ook om twee draagbare ontvangers te fabriceren. De radiobouwers toverden éénliter-olieblikjes om tot gecamoufleerde veldflessen. Het bovenste deel van de blikjes werd gevuld met bijvoorbeeld koffie, zodat de radio-onderdelen in het onderste gedeelte niet zichtbaar waren. Een groen overtrek voorkwam dat de ‘veldfles’ op zou vallen. Vervolgens verdeelden ze de onderdelen van de ontvanger over drie van zulke veldflessen.

Met de ontvangers luisterden de krijgsgevangenen minstens tweemaal per dag naar nieuwsberichten van All India Radio, New Delhi en de BBC. Een aantal mensen verspreidde het nieuws onder kampbewoners en personen buiten de kampen. Mede doordat zij het nieuws verspreidde op het tijdstip dat de working-parties

binnenkwamen, waren slechts enkelen op de hoogte van de bron van het nieuws.

Ook werkte de groep aan een zender. Tot goed radiocontact met de geallieerden is het echter nooit gekomen. Hoewel de zender uiteindelijk goed zou functioneren, werd er vanuit Colombo (op Ceylon, het huidige Sri Lanka), waar het hoofdkwartier van de Bevelhebber der Strijdkrachten in het Oosten (BSO) was gevestigd, niet gereageerd op berichten. Door de zeer beperkte afspraken die voor de capitulatie waren gemaakt, heerste er veel wantrouwen ten aanzien van inkomende berichten. Men was bang dat de berichten van de Japanners afkomstig waren.²⁹

Uitschakeling van het verzet

Vanaf januari 1943, dus vrij snel nadat de organisatie vorm kreeg, arresteerden de Japanse inlichtingendiensten de eerste verdachten van de verzetskernen. Binnen enkele maanden was een groot deel van het verzet opgerold. Een combinatie van factoren heeft hiertoe geleid.

In de eerste plaats kan het grote aantal personen dat op de hoogte was van de activiteiten problemen hebben veroorzaakt. Mede door de leefomstandigheden in de kampen was het moeilijk geheimen te bewaren en ongezien activiteiten te ontplooiën. Informanten kunnen informatie hebben opgevangen en doorgespeeld aan de Japanse inlichtingendienst. Volgens de Japanse bronnen vormden een lid van de verzetsgroep en een Nederlandse hoofdcommissaris van politie hun voornaamste informatiebronnen over het verzet in Noord-Sumatra.

Een tweede factor kan de beperkte organisatiegraad zijn geweest. Betrokkenen hadden geen ervaring met het leiden van een dergelijke groepering en verloren snel het overzicht. Bovendien vergrootte de afhankelijkheid van personen buiten de kampen het risico op het aantrekken van ‘onbetrouwbare elementen’.

De voornaamste oorzaak van het oprollen van het verzet was echter de Japanse werkwijze.

28 C. van Heekeren, *Het pannetje van Oliemans. 500 krijgsgevangenen onder de Japanners. Zuid-Atjeh, 1944* (Den Haag, Uitgeverij Bert Bakker, 1966) blz. 15.

29 NIOD, IC 908, J.L. de Voogt, ‘Het ondergrondsch verzet in Nederlandsch-Indië’, 1955 [7-5-1949]; NIMH, NicJ, 5/10, E. Erkelens, ‘Verslag betreffende bouw en gebruik van radio-zend en ontvang-installaties in het krijgsgevangenenkamp Gloeoger bij Medan’, 4-11-1946.

De Japanse autoriteiten beschikten over een scala aan inlichtingendiensten en burgerkorpsen om vijandelijke activiteiten snel op te sporen.

De Japanse aanpak

Militarisering van het bestuur

Korte tijd na de capitulatie hadden de Japanse autoriteiten een stevige grip op de samenleving. Een belangrijke maatregel in dit kader was de militarisering van het bestuur. De koloniale bestuursstructuur werd grotendeels intact gelaten, maar werd ontdaan van Europese bestuurders. Het grote verschil was de militarisatie van het bestuur. De macht kwam in handen van het leger.

Het militair bestuur had, naast een aantal vrijwilligers- en burgerkorpsen, de beschikking over een uitgebreid politie- en inlichtingenapparaat. Een belangrijke schakel vormde de Politieke Inlichtingendienst (PID). De PID was een koloniale inheemse inlichtingendienst die was gericht op het verzamelen van informatie over revolutionaire en communistische stromingen binnen de samenleving. Deze dienst ging gedurende de bezetting over in Japanse handen. De Japanse inlichtingendienst maakten gebruik van dezelfde inheemse informanten, zij het onder een andere naam (*Tokkoka*).

Militaire politie: de Kempeitai

De meest beruchte inlichtingendienst was de *Kempeitai*, de militaire politie. Dit elitekorps had in de bezette gebieden als voornaamste taak het uitvoeren van contraspionage en het opsporen van anti-Japanse activiteiten. Het korps kreeg hierbij vrijwel onbeperkte macht.³⁰ Eer en discipline waren daarbij belangrijke waarden binnen het Japanse leger, en zeker bij leden van de Kempeitai.

Over de Kempeitai wordt vaak in algemene zin gesproken, maar de organisatie en werkwijze waren zeker niet op alle plaatsen gelijk. Door de vrijheid van de regionale bevelhebbers bestonden er regionale verschillen in de werkwijze van de Japanse inlichtingendiensten. Zoals aangegeven stonden verzetsleden onder

scherpe controle van spionnen en informanten. Daardoor was hun bewegingsvrijheid sterk beperkt. Vanaf begin 1943 kwamen de Japanners verschillende leden van het verzet op het spoor. Intensieve verhoren volgden.

Processtukken

Wat het verzet op Sumatra bijzonder maakt is dat er Japanse procesbundels bewaard zijn gebleven die veel informatie bevatten over de gebeurtenissen in dit gebied.³¹ De Japanse autoriteiten hebben het gerechtelijk proces tegen Overakker en Gosenson uitgebreid vastgelegd. Naast officiële documenten en telegrammen bevatten de bundels een groot aantal processenverbaal rond het proces tegen de twee officieren.

De Kempeitai had vrijwel onbeperkte macht bij het uitvoeren van contraspionage

De stukken zijn erg waardevol omdat de Japanse autoriteiten kort voor de Japanse capitulatie opdracht gaven alle administratie van het militair bestuur te vernietigen.³² Hierdoor zijn weinig Japanse overheidsdocumenten bewaard gebleven die betrekking hebben op de bezettingspolitiek in Indië.

De processtukken bevatten veel informatie over de Japanse werkwijze en het verzet op Sumatra. De documenten beslaan de periode van augustus 1943 (de overplaatsing van Overakker en Gosenson) tot januari 1945 (de terechtstelling). Vanzelfsprekend hebben deze bronnen hun beperkingen en kunnen zij niet zonder meer voor waar worden aangenomen. De bronnen zijn dan ook onderworpen aan uitgebreide kritiek.³³ In combinatie met naoorlogse ver-

30 Raymond Lamont-Brown, *Kempeitai. Japan's dreaded military police* (Stroud, Sutton Publishing, 1998); *The Kenpeitai in Java and Sumatra. Selections from 'The authentic history of the Kenpeitai'* (Nihon Kenpei seishi), inl. door Theodore Friend, vertaald door Barbara Gifford Shimer en Guy Hobbs, Cornell Modern Indonesia Project (New York, Cornell University Press, 1986).

31 NIOD, IC 3093 en IC 3094.

32 E. van Witsen, *Krijgsgevangenen in de Pacific-oorlog* (Franeker, Wever, 1971) blz. 10.

33 Zie voor uitgebreide bronnenkritiek de genoemde MA-scriptie.

klaringen en overheidsdocumenten is het mogelijk een deel van de gebeurtenissen te reconstrueren. Niet alleen de werkwijze van het verzet maar ook de persoonlijke strubbelingen tussen leden onderling en de gevaren waaraan zij werden blootgesteld, komen hierin naar voren.

Werkwijze

Uit verklaringen blijkt dat de Japanse onderzoekers op Sumatra verdachten tijdens verhoren zeer regelmatig fysiek en mentaal mishandelden om informatie los te krijgen. De methoden die zij toepasten liepen uiteen, van misleiding en intimidatie tot foltering en het toepassen van de ‘waterkuur’.³⁴ De verklaringen van zowel Japanse officieren als Nederlanders over de mishandelingen maken het voorstelbaar

Overakker aan Ten Velde en Woudenberg in het handvat van een aktetas.³⁵ Dit was voor de Japanse autoriteiten het bewijs dat Overakker, als hoogste bevelhebber van de troepen op Sumatra, betrokken was bij het verzet.

Maar de order leverde de Japanse officieren ook veel vragen op: hoe was het bijvoorbeeld mogelijk dat een generaal het bevel over de gebieden overdroeg aan twee reservekapiteins?

Samenzwering

De Japanse inlichtingendienst legde verbanden tussen allerlei gebeurtenissen en personen in het zogeheten ‘Overakker-complot’. Dit gaf aanleiding tot het arresteren van nieuwe verdachten. De Kempeitai onderscheidde verschillende verzetsgroepen, maar beschouwde alle groepen onderdeel van een grote verzetsgroep, genaamd *Sapoe Tangan Merah* (‘De Rode Zakdoek’).³⁶ Deze naam verwijst naar de rode zakdoeken die de leden zouden dragen.

De Kempeitai was ervan overtuigd dat er sprake was van een grote samenzwering op Sumatra en dat de leiders van de verzetsgroepen zelfs banden zouden hebben met een Javaans verzetsnetwerk. Op Java waren inderdaad groepen Molukkers die, evenals verzetsleden op Sumatra, een rode zakdoek bij zich hadden. De Japanners wisten echter niet dat het dragen van rode zakdoeken een bijgelovig gebruik was onder Molukkers, en dus niet per definitie lidmaatschap van het verzet betekende.

Van een samenwerkingsverband met verzetsgroepen op Java is geen sprake geweest. Toch bleek de Kempeitai voor wat betreft het verzet in Noord-Sumatra veel verbanden te hebben blootgelegd. Hoewel er van niet alle verzetskernen voldoende informatie beschikbaar is om alle bevindingen te verifiëren, blijken de beschuldigingen van een substantieel deel van de verzetsleden te kloppen. Na de oorlog hebben overlevenden – zowel Indo-Europeanen als inheemse KNIL-militairen, maar vooral Nederlanders – aan verschillende commissies verklaringen afgelegd waarin zij de gebeurtenissen grotendeels bevestigden.³⁷

De Kempeitai was ervan overtuigd dat er sprake was van een grote samenzwering op Sumatra

dat zelfs de taaiste personen niet opgewassen waren tegen de langdurige mishandelingen van de Kempeitai. Via de verhoren kwamen nieuwe namen aan het licht, waarna de Kempeitai nog meer leden arresteerden. Dit sneeuwbaaleffect versnelde het proces.

Naast belastende verklaringen verzamelde de Japanse inlichtingendienst ook fysiek bewijsmateriaal. De Japanse opsporingsdiensten organiseerden huiszoekingen op zoek naar belastend materiaal, zoals briefjes, tekeningen en radioapparatuur. In mei 1943 vonden Japanse officieren de schriftelijke order van

34 NA, 2.10.14 Algemene Secretarie van de Nederlands-Indische regering (AS), 5276 Beschouwing Tanabe Moritake door War Crimes Investigation Teams (WCIT) South East Asia Command (SEAC), 25-9-1946.

35 Over de plaats waar de vondst is gedaan zijn verschillende verklaringen gegeven. Volgens een van de verzetsleden was het briefje gevonden op het kantoor van Ten Velde.

36 NIOD, IC 3085, Affair of Otto Treffers, Explanatory source materials of case of Overakker.

37 Onder deze commissies bevonden zich onder meer de Commissie Gedragingen, Commissie Onderscheidingen en de onderzoeksteams van de War Crimes Investigation Teams.

Vonnissen

In september 1943 was het merendeel van de verzetsleden opgepakt. Het verzet was nage- noeg uitgeschakeld. De Japanse autoriteiten beschikten inmiddels over voldoende bewijs- materiaal. De Japanse bevelhebber gaf opdracht om een officieel onderzoek in te stellen. Overakker en Gosenson werden overgebracht van Formosa om te worden verhoord.

Om onbekende reden vaardigde het Algemeen Hoofdkwartier in Tokio het bevel uit om de zaak te seponeren. Hierdoor startte pas eind 1944 het officiële proces tegen Overakker en Gosenson. Een tiental sleutelfiguren werd meerdere malen gehoord door de krijgsraad.

Overakker en Gosenson schuldig aan onder meer het aanzetten tot spionage en anti- Japanse activiteiten. Voor deze daden kregen de generaal en kolonel de doodstraf opge- legd. Nog diezelfde dag, op de vijfenvijftigste verjaardag van Overakker, werd het vonnis voltrokken, nabij Fort de Kock.

In de periode oktober 1943 - december 1944 spraken Japanse krijgsraden nog ongeveer hon- derd vonnissen uit tegen vermeende leden van het verzet. Een aantal kreeg de doodstraf opge- legd. Het merendeel kreeg straffen opgelegd variërend van twee jaar tot levenslang. Velen stierven in gevangenschap aan uitputting, hon- ger en ziekte of kwamen om bij de torpedering van stoomschip Harikiku Maru. Uiteindelijk heeft ongeveer twintig procent van de verzets- leden de oorlog overleefd.

Ten slotte

In het noorden van Sumatra heeft een deel van de KNIL-militairen en de burgerbevolking zich verenigd in verzetskernen en na de capitulatie van het KNIL getracht zich te verzetten tegen de Japanse bezetter. Voornamelijk vanwege het uitblijven van de komst van de geallieerde troepen en de geringe beschikbare middelen is er geen sprake geweest van actief verzet op Sumatra.

Toch kan worden geconcludeerd dat de betrok- ken personen strijdlustig waren. Met gevaar voor eigen leven hebben zij zich toegelegd op activiteiten om het de Japanse bezetter zo moei- lijk mogelijk te maken en hun lotgenoten te ondersteunen. Het verzet bleek echter niet opgewassen tegen het effectieve opsporings- apparaat van de bezetter.

Het verzet in Noord-Sumatra is door de Japanse inlichtingendiensten onderworpen aan nauw- gezet onderzoek en een langdurig rechterlijk proces. In hoeverre deze werkwijze een uit- zondering op de regel was, is niet met zeker- heid te zeggen. Wat wel vaststaat is dat de processtukken uniek in hun soort zijn en zo bijdragen aan de kennis van een onderbelicht hoofdstuk uit de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. ■

FOTO E. ZWINKELS, NIOD

Voorkant van een van de twee Japanse procesbundels met bewijsstukken van het proces tegen Overakker en Gosenson (Uit: de Japanse procesbundels van het Overakker-proces, Indische Collectie 3093)

Een uitgebreide analyse van de processtukken en de verklaringen wekt de indruk dat de Japanse autoriteiten, ondanks een aantal zwakke punten, het proces in grote lijnen volgens internationale rechtsopvattingen hebben gevoerd.

Uiteindelijk vond de rechtszitting op 9 januari 1945 plaats. Ondanks dat Overakker en Gosenson niet betrokken waren bij de uitvoering van de plannen, werden zij als bevelhebbers verant- woordelijk gehouden voor de daden van hun ondergeschikten. De Japanse krijgsraad bevond

Schrijftalent gezocht!

In deze uitgave is plaats gemaakt voor een gastcolumn. Ditmaal een bijdrage van Peter Huijsmans, die ingaat op ontwikkelingen rond de R&D kennis voor Defensie. De redactie daagt andere lezers uit om ook een column te schrijven voor de Militaire Spectator. De keuze van het thema is vrij, maar het moet wel passen binnen de formule van het blad. Voorwaarde voor plaatsing is dat de redactie uw boodschap relevant acht voor de lezers. Verder moet uw verhaal in niet meer dan

duizend woorden voor het voetlicht worden gebracht. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon). Wij zijn erg benieuwd wie zich geroepen voelt om te reageren. Uiteraard zijn we ook nieuwsgierig naar de thema's die u onder de aandacht van de lezers wilt brengen. Uw bijdrage wachten we dan ook met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Een ongemakkelijke waarheid

Mr. ir. Peter A. G. M. Huijsmans*

Defensie heeft haar interne R&D kennisbasis dertig jaar geleden voor het grootste gedeelte overgeheveld naar TNO, waarbij de voorwaarde gold dat de voor Defensie noodzakelijke R&D kennis extern beschikbaar en toegankelijk bleef. Dit werd vormgegeven door een strategisch partnerschap (wederzijdse rechten en plichten) en bestuurlijke verantwoordelijkheid. Het maken van de juiste keuzes bij het in standhouden en vormgeven van die externe R&D kennisbasis is nooit een gemakkelijke zaak geweest, vanwege een structureel geldtekort en tegenstrijdige belangen bij de *stakeholders* van Defensie.

Geldtekort is een goede vriend bij eerbiediging van de afspraken

Het continue geldtekort was een goede vriend in die zin dat het dwong tot voortdurende inhoudelijke bezinning en instrumentele en organisatorische vernieuwing en aanpassing op het gebied van R&D voor Defensie. De initieel naar binnen gerichte focus maakte spoedig

plaats voor een focus op internationale en interdepartementale R&D afstemming en samenwerking. Defensie werd vanwege haar kennis van zaken een gewaardeerde deelnemer in internationale en interdepartementale R&D gremia. De krijgsmachtdelen en de centrale organisatie stelden in eerste instantie eigen prioriteiten binnen dat deel van het centrale R&D budget waarop historische trekkingsrechten werden uitgeoefend (het 'volumebeleid'). Het gevolg was een minder efficiënte aanwending van de schaarse financiële middelen voor R&D. Dit ging deels ten koste van de technologische vernieuwing. Dit was niet uniek voor Defensie. Het komt ook voor bij grote multinationals als Philips en AKZO. Maar na de val van de Berlijnse Muur was de wereld in een snel tempo veranderd. Dat gold ook voor de omloopsnelheid in de wetenschap en technologie-ontwikkeling. Het werd tijd om mee te veranderen. Het roer moest en ging om. De R&D kennis voor de 'krijgsmacht van morgen' werd leidend bij de aansturing van de externe R&D kennisbasis (TNO, NLR, MARIN). Dit was nodig omdat het maken van de juiste keuzes bij R&D van vitaal belang is voor het optimaal kunnen functioneren van de uitgezonden militairen. Het volumebeleid was niet flexibel genoeg en bood voor het maken van de juiste keuzes niet genoeg mogelijkheden. Daarom deed tien jaar

* Vanaf 1986 werkzaam geweest in het R&D bij Defensie. Onder meer als plaatsvervangend Hoofd Wetenschappelijk Onderzoek Koninklijke Marine, als Hoofd Wetenschappelijk Onderzoek Centrale Organisatie en als Hoofd Cluster Beleid van het ressort Defensie R&D, tevens plaatsvervangend SC DR&D van DMO Directie Beleid. Per 1 april 2011 in het kader van de R&D personeelsreductie 2010 met eervol ontslag gegaan.

geleden de programmafinanciering op basis van vraagsturing haar intrede bij Defensie. Hiermee werd het ministerie van Defensie het interdepartementale rolmodel op het gebied van R&D. De buitenwereld, in de personen van onder meer Herman Wijffels (voorzitter van de commissie die de vraagsturing van TNO en de GTI's heeft onderzocht) en Joop Siermans (voorzitter Adviesraad Wetenschap en Technologie), zag en erkende dit. In schril contrast hiermee stonden de continue interne aanslagen op het nog steeds te krappe R&D budget.

Zonder visie en historisch besef wordt geldtekort een ramp

In de Beleidsbrief Wereldwijd dienstbaar uit 2007 zijn de ambities van Defensie voor de middellange termijn herbevestigd. Wat betreft het Defensie R&D had dit slechts beperkte consequenties. Enerzijds vanwege het beleid, dat de investeringen in R&D kennis voor de middellange termijn (de krijgsmacht van morgen) absoluut prioriteit hebben boven gewin op korte termijn. Anderzijds omdat de vraaggestuurde onderzoeksprogrammering flexibel genoeg is om bij te kunnen sturen als dat nodig is. Niets aan de hand toch? Maar wat gebeurde?

Zonder onderbouwing of een gedegen analyse werd binnen Defensie de aanval ingezet op het structurele en betrouwbare middellange termijn beleid voor de opbouw en instandhouding van een consistente externe R&D kennisbasis, waarbij afspraken uit het verleden als lastig werden ervaren. Dit heeft geleid tot het beleggen van de beleidsverantwoordelijkheid voor het Defensie R&D bij de HDAB en het aanstellen van een Adviseur Kennis en Strategie Beleid (AKSB) hiervoor. Daarnaast zijn een Bestuursraad Kennis en Strategie (BKS) en een Kenniskamer bij Defensie ingesteld. En is het nu beter geworden? Neen! De BKS houdt zich voornamelijk inrichtend bezig in plaats van richtend. De eerste Strategische Kennis Agenda (SKA) was ook niet richtend. Daar bovenop is er in het kader van BVM 2010 voor 25 procent gekort op de centrale R&D budgetten. De beleidsverantwoordelijke voor Defensie R&D heeft het hierbij laten afweten, omdat het opkomen

voor R&D niet strookte met zijn coördinerende verantwoordelijkheid voor het totale defensiebeleid. Dit staat in schril contrast met alle Kamerbrieven, nota's en studies als de Verkenningen, waarin continu wordt gehamerd op het belang van kennis, technologie en innovatie voor de defensieorganisatie. De korting, die voor het grootste deel is neergeslagen bij TNO, trok ook de aandacht van het parlement. In de Tweede Kamer gaf de staatssecretaris van Defensie aan dat de gevolgen van de korting zouden worden gemitigeerd door een aantal maatregelen. Ten eerste meer gebruik maken van de interne R&D kennisbasis. Maar deze is toch dertig jaar geleden buiten de deur gezet? Ten tweede door meer internationale samenwerking. Maar hiervoor geldt toch nog steeds *quid pro quo*? Ten derde door die delen van de externe R&D kennisbasis, waarvan door meer partijen gebruik wordt gemaakt, ook door meer partijen te laten financieren. Dat Defensie zich hiermee op gevaarlijk ijs begeeft is zelfs voor een leek duidelijk. De Defensie R&D kennismarkt is namelijk geen vrije markt, maar een markt die gereguleerd wordt door de nationale overheden.

Epiloog

Niet alleen heeft er bij TNO een gigantische kapitaalvernietiging van Defensie R&D kennis plaatsgevonden.¹ De korting op het R&D budget is doorvertaald naar een procentueel even grote korting op het personeelsbestand van het ressort Defensie R&D. Het betreft personeel in een schaarse categorie, dat volgens het actieplan voor Werving en Behoud uit 2008 juist behouden moest worden. Het is ook het personeel dat handen en voeten moet geven aan de mitigerende maatregelen voor de 25 procent korting op het R&D budget. Het kan verkeren. ■

1 Daaraan kan ook de voor 2011 voorziene eenmalige reparatiemaatregel van zes miljoen euro (amendement Ten Broeke bij de behandeling van de Defensiebegroting 2011 op 7 en 8 december 2010) of de nieuwe Strategische Kennis en Innovatie Agenda (SKIA) niets meer veranderen.

Het geeltje van Jaap

drs. F. Matser – kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst*

Sinds twee jaar werk ik in het buitenland. Portugal, om precies te zijn. Een mooi land, waar ik samen met een tiental andere Nederlanders werkzaam ben op het *Allied Joint Forces Command Lisbon*. Een van de drie operationele hoofdkwartieren van de NAVO. En ja, het is hier vaker mooi weer dan in Nederland, maar er wordt ook gewoon gewerkt.

Op 6 december 2010, 's morgens om acht uur, legt Gabrielle, onze sergeant-majoor van de ondersteuning, met een harde plof een dikke envelop op mijn bureau. Uit Nederland. Nieuwsgierig maak ik hem open. Er zitten drie kleinere enveloppen in. Twee dikke van de marine en één dunne van de luchtmacht. Ik maak eerst een van de marine-enveloppen open. Er zit een keurige aanbiedingsbrief in,

gewisseld moeten worden op de draagmedaille. Mooi compleet stafwerk van de personeelsdienst van de marine, schiet er door mijn hoofd.

Dan realiseer ik me dat het vandaag 6 december is. De dag waarop traditioneel de 'jeneverkruisen' ofwel de *onderscheidingstekens voor Langdurige Dienst als officier* worden uitgereikt. Het is een beetje krap tijdmanagement, ik had een vóórwaarschuwing zeer op prijs gesteld, maar de post naar Portugal doet er nu eenmaal langer over. Niet klagen. Even verder kijken. De tweede marine-envelop heeft dezelfde inhoud. Toe maar. Een tweede Nederlandse marineofficier die hier in het hoofdkwartier werkt, blijkt van dezelfde anciënniteit als zijn collega Marcel. Het is LTZ Peter Bernard. We noemen hem meestal PB. Dubbele vreugde dus.

Dan open ik de derde – dunnere – envelop. Die is afkomstig van de luchtmacht. Daarin zit ook zo'n doosje horende bij het jeneverkruis. Ditmaal met de cijfers XXX. De envelop is verder leeg. Op het doosje is een 'post-it' briefje geplakt. Een geeltje! Met daarop handgeschreven de tekst: 'S.v.p. uitreiken aan luitenant kolonel P.' Die P. is luchtmachtcollega Jaap. Geen oorkonde, geen brief, geen historisch boekje voor Jaap. De luchtmacht heeft kennelijk besloten hier op te bezuinigen. Kan gebeuren. Ondanks dat we tegenwoordig allemaal aangesteld worden als officier bij de krijgsmacht, hebben de krijgsmachtdelen kennelijk toch nog hun eigen 'beleidsruimte'. Een keurig pakket met brieven, oorkonde en medaille versus een geeltje. Een flink verschil en lastig uit te leggen.

Met een harde plof arriveert er een dikke envelop op mijn bureau. Uit Nederland

waarin ik als bevoegd gezag word verzocht het onderscheidingsteken voor twintig jaar langdurige dienst als officier uit te reiken aan Marcel, een luitenant ter zee die hier werkzaam is. Ook bevindt zich in de envelop een persoonlijke brief voor de jubilaris (door mij te overhandigen), een boekje over de historie van het officierskruis en een fraaie oorkonde. Ten slotte vind ik onder in de envelop een klein doosje met de nieuwe baton en de cijfers (XX), die

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van kolonel (KL) Frans Matser en luitenant-kolonel der Mariniers Marc Houben.

Gabrielle grijpt kordaat de telefoon en nodigt snel alle Nederlanders uit. Koffie om tien uur op mijn bureau. Landgenote Nanny, een altijd vrolijke sergeant van de marine, regelt uit het niets een fles gekoelde champagne en tien glazen. Gabrielle en Nanny zorgen ook nog voor koffie en koekjes. Slechts twee uur na ontvangst van de envelop is vrijwel de hele Nederlandse gemeenschap present op mijn bureau. Ik houd een kort toespraakje (marine, bedankt voor het boekje) en we vieren de jubel-dag met een toast op de jubilarissen. Na twintig minuten gaat iedereen weer terug naar zijn eigen werkplek. Het was weer een mooi staatje van flexibiliteit, met dank aan Gabrielle en Nanny.

Moet ik de *output* van de marine-personeelsdienst vergelijken met die van de luchtmacht? En wat is dan de conclusie? Ik vrees dat er mensen zijn die zeggen dat de marine haar personeel kennelijk nog steeds kan *pamperen*. 'Als ze hier tijd voor hebben, kan er vast nog wel wat af van die personeelsdienst'. Hoor je ze denken. 'Zo'n mooi boekje, wat kost dat wel niet!' Je kan natuurlijk ook een andere conclusie trekken. Iemand uit onze kleine gemeenschap moppert dat de personeelsdienst van de luchtmacht een modderfiguur slaat. 'Een doosje met een geeltje. Schandalig. Na dertig jaar.' Wie heeft er gelijk?

Onwillekeurig vraag ik mij af hoe mijn eigen krijgsmachtdeel, de landmacht, het er vanaf zou brengen. Ik denk te weten, dat dat wel goed zit. Als ik 's avonds thuis kom, vertel ik mijn vrouw het verhaal. Zij vindt het vreemd. Dat zoiets kan, begrijpt ze niet. 'Zeg, hoe lang ben jij eigenlijk officier?', vraag ze dan.

Plotseling overvalt mij een bizar gevoel. Ik sla gehaast aan het rekenen. Ik controleer het nog eens. Ik ben in 1980 van de KMA gekomen. Dus in augustus 2010 was ik ook dertig jaar officier.

De personeelsdienst van de luchtmacht slaat een modderfiguur. Maar, zo blijkt een paar uur later, het kan nog erger...

Ook ik had op 6 december 2010 een brief, een oorkonde of ten minste een doosje met de cijfers XXX moeten krijgen. Kennelijk staat het water de landmacht-personeelsdienst echt tot aan de lippen. Er is zelfs geen geld voor een doosje met een baton. Zelfs geen geld voor een geeltje! Ook een mailtje met 'gefeliciteerd!' kan er kennelijk niet meer vanaf. Zo marginaal was de luchtmacht-aanpak kennelijk nog niet. Het kan nog minder! Het lijkt me in ieder geval niet in geest van koning Willem I. En dat is toch jammer.

'Ach, zo'n medaille', zeg ik op quasi luchtige toon tegen mijn vrouw. 'Dat doet me niet zo veel. Er zijn belangrijker dingen in het leven... toch?' Maar ik geloof in de landmacht, dus stiekem hoop ik dat mijn envelop toch nog zal komen. Met het verstrijken der maanden lijkt die kans echter steeds kleiner te worden. En zo betrap ik mezelf erop, dat ik diep in mijn hart toch een beetje jaloers ben op het geeltje van Jaap. ■

Goedkoop

L. Polman*

Oorlogen hebben het imago heel duur te zijn, maar in feite zijn ze nooit zo goedkoop geweest als nu.

Toen president Obama in de zomer van 2010 het Amerikaanse Congres vroeg of hij 159 miljard dollar mocht hebben om de diverse Amerikaanse overzeese oorlogen in 2011 te kunnen continueren, wilde een aantal Congresleden eerst weten wat een Amerikaanse oorlog nou eigenlijk precies kost per stuk. De *Congressional Research Service* (CRS), de Amerikaanse variant van onze Rekenkamer, werd erbij gehaald. De CRS-onderzoekers kwamen voor de Amerikaanse post-9/11 oorlogen – in Afghanistan, Irak, de Hoorn van Afrika en op een paar andere fronten – op 1147 miljard dollar totaal sinds 2001.

Is dat veel? Vergeleken met bijvoorbeeld de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865) lijkt het van wel: die kostte 80 miljoen dollar, omgerekend naar wat de dollar van toen nu waard zou zijn. Naast bijvoorbeeld de oorlog in Korea is de *War on Terror* ook niet goedkoop; Korea kwam, omgerekend naar nu, op totaal 341 miljard dollar; Vietnam (1965-1975) op 738 miljard dollar. In de top tien van duurste Amerikaanse oorlogen ooit staan de post-9/11 oorlogen op de tweede plaats, na de Tweede Wereldoorlog, die volgens het CRS de Amerikaanse belastingbetaler omgerekend 4100 miljard dollar heeft gekost.

Mensen, mensen, wat een geld, denkt u misschien. Maar als we kijken naar wat al deze oorlogen door de jaren heen hebben uitgemaakt voor het Amerikaanse Bruto Nationaal Product, dan zijn de bedragen opeens *peanuts*. En met de jaren, en met de groei van Amerika's economie én Amerika's schier oneindige kredietwaardigheid, kwam het plaatje er gunstiger uit te zien. Aan de Amerikaanse Burgeroorlog

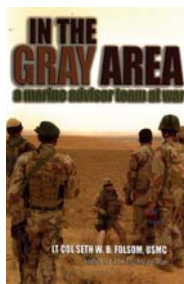
moest destijds nog ruim 11 procent van het BNP besteed worden; aan de oorlog in Korea nog maar 4,2 procent en aan Vietnam 2,3 procent. De post-9/11 oorlogen sluiten de hekken: ze kostten zelfs in hun duurste jaren slechts 1,2 procent van het Amerikaanse BNP. Een nauwelijks meetbare kleinigheid. De post-9/11 oorlogen worden op de pof gevoerd.

Terugkijkend was de Tweede Wereldoorlog de laatste waar de gemiddelde Amerikaanse burger persoonlijk offers voor heeft moeten brengen. Op z'n hoogtepunt soupeerde WO II niet minder dan 35,8 procent van het toenmalige Amerikaanse BNP op. Amerikaanse belastingbetalers brachten dat geld op met zweet en tranen. Zoveel betrokkenheid bij de krijgsmacht is daarna nooit meer nodig geweest.

Amerikaanse burgers en burgers in coalitie-landen betalen geen cent extra belasting voor de post-9/11 oorlogen. Ze voelen er niks van en hoeven nergens over na te denken. In een interview met de *New York Times* sprak historicus David Kennedy van Stanford University over de VS – maar hij had het net zo goed over Nederland kunnen hebben – toen hij zei: 'Het leger is in oorlog, maar het land niet. Het is ons gelukt om een strijdmacht te creëren die extreem dodelijk geweld gebruikt zonder dat de samenleving namens welke de strijd wordt gevoerd er zelfs maar één druppeltje zweet voor hoeft te vergieten'.

Volgens Kennedy is de kloof tussen onze oorlogen en onze burgers zo groot geworden dat de politiek steeds gemakkelijker naar geweld kan grijpen: het ontgaat de meeste kiezers toch dat ze ergens in Verweggistan in oorlog zijn. Voor de wereldvrede zou het beter zijn als de krijgsmacht een veel grotere aanslag op onze portemonnee zou plegen dan nu. Of u (als krijgsmacht) er bent, of straks nog maar half bent, de Nederlandse burgers zullen het verschil niet voelen. ■

* Mw. L. Polman is freelance journalist en auteur van onder meer *De Crisiskaravaan*.
Achter de schermen van de noodhulpindustrie.

In the Gray Area

A Marine Advisor Team at War
Door Seth Folsom
Annapolis (Naval Institute Press) 2010
256 blz.
ISBN 9781591142812
€ 24,50

Met *In the Gray Area* heeft Seth Folsom, luitenant-kolonel van het *United States Marine Corps*, zijn tweede boek over zijn inzet in Irak geschreven. Het indringende boek gaat over zijn ervaringen als commandant van een *Marine Advisor Team* bij de Iraakse krijgsmacht. Het is de verwachting dat *In the Gray Area* een vergelijkbare impact zal hebben als Folsoms eerste boek, *The Highway War* uit 2006, dat meerdere prijzen kreeg en beschouwd wordt als ‘verplichte literatuur’. In *The Highway War* beschreef Folsom zijn werk als compagniescommandant van een licht gepantserde verkenningsseenheid die in 2003 als onderdeel van de operatie *Iraqi Freedom* als een van de eersten Bagdad inging.

In *In the Gray Area* geeft een fascinerende en openhartige inkijk in Folsoms eenheid als onderdeel van een Amerikaans *Military Transition Team* dat daadwerkelijk op de grond verantwoordelijk is voor training en advies bij de inzet van de Iraakse krijgsmacht. Dat dit in de praktijk anders verloopt dan voorzien in de grote plannen, blijkt als Folsom gaandeweg de missie zijn verwachtingspatroon moet bijstellen. Advies blijkt inderdaad advies. Levendige beschrijvingen van Folsoms vijftien

man sterke eenheid (*the Outlanders*) en het 3de bataljon, 28ste brigade, 7de divisie van het Iraakse leger betrekken de lezer direct bij het leven van alledag van de Amerikanen. In extreme omstandigheden is er hechtheid binnen zijn team: ‘*The Outlanders were my brothers, as near and close to my heart as my own flesh and blood*’. De teamleden zijn langdurig op elkaar aangewezen en zij maken met regelmaat spannende tijden mee.

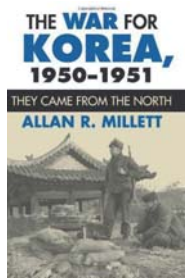
Concept van de missie

De eenheid wordt gedurende een maand of zeven ingezet op een *Combat Outpost (COP)* op zo’n vijftien kilometer van de Syrische grens in de provincie al-Anbar. De lezer wordt geconfronteerd met de successen en de frustraties van de adviseurs, maar ook met de moeizame relatie van (toen nog) majoor Folsom met de Iraakse bataljonscommandant, overste Ayad. Met regelmaat vraagt Folsom zich af: ‘*Am I really an advisor or a trainer?*’ Hij plaatst serieuze vraagtekens bij de invloed van het team op de staf van het te ondersteunen bataljon en daarmee bij de effectiviteit van het concept van de missie. De auteur relateert de inzet van het team: waarvoor wordt het Iraakse leger nu eigenlijk getraind en wat is de waarde van zijn

advies? Het antwoord blijkt nogal controversieel: ‘*In the end we were really nothing more than a military consulting team. We could advise and recommend changes until we were blue in the face, but unless there was buy-in or sponsorship from [the Iraqi] higher headquarters nothing would ever change*’. En zelfs in het gunstigste geval blijken veranderingen moeizaam te bewerkstelligen. Juist dit soort ervaringen, de beschreven dilemma’s en de persoonlijke worsteling maken het boek lezenswaardig, herkenbaar en actueel, want ook voor Nederlandse militairen zullen trainings- en adviesmissies steeds vaker voorkomen. De recente OMLT-missies en de aanstaande politietrainingsmissie in Kunduz in Afghanistan zijn een voorbeeld. Helaas stelt Folsom zich niet de vraag waarom zijn advies niet bindend is en is het jammer dat hij zich nauwelijks kan verplaatsen in de schoenen van overste Ayad.

In *In the Gray Area* gunt de lezer een realistische blik in de wereld van een klein team van Amerikaanse adviseurs en trainers dat het beste moet zien te maken van een inzet met verheven doelen bij een Iraakse eenheid die andere mores heeft. De missie maakt diepe indruk op Folsom en dat weet hij goed te verwoorden. Zijn oprechtheid, de dilemma’s waarmee hij worstelt, zijn angsten en zijn besef dat hij de situatie nauwelijks in de hand heeft als adviseur terwijl hij dat als militair graag zou willen, maken *In the Gray Area* de moeite van het lezen waard.

Drs. A.J.E. Wagemaker MA
Luitenant-kolonel der Mariniers

The War for Korea, 1950-1951

They Came from the North
Door Allan R. Millett
Lawrence (University Press of Kansas) 2010
644 blz., ill.
ISBN 9780700617098
€ 32,-

Briljant en fascinerend. Deze woorden schoten door mijn hoofd na lezing van deze kloeke pil. De auteur, die als de *godfather* van de Amerikaanse militair-historici van nu kan worden beschouwd, maakt met dit tweede deel van zijn monumentale trilogie over de Korea-oorlog zijn reputatie meer dan waar. In het imposante oeuvre van Allan Millett zijn drie rode lijnen te onderkennen. De eerste is de geschiedenis van het *U.S. Marine Corps*, met standaardwerken als *Semper Fidelis: The History of the United States Marine Corps* en *In Many a Strife: Gerald C. Thomas and the U.S. Marine Corps, 1917-1956*. De tweede rode lijn in Milletts werk is de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Samen met Williamson Murray heeft hij onderzoek naar de effectiviteit van militair optreden gestimuleerd en zijn bevindingen neergelegd in een serie boeken getiteld *Military Effectiveness*. Hun gemeenschappelijke *A War to be Won. Fighting the Second World War* is één van de beste overzichtswerken van die oorlog. Ten slotte is er de oorlog in Korea, die Millett al meer dan twintig jaar bezighoudt. In 2002 zag *Their War for Korea* het licht, waarin hij aan de hand van 46 individuele ervaringen het verhaal van die bloedige confrontatie ver-

telt. Van alle oorlogen in de twintigste eeuw staat de strijd rond de 38ste breedtegraad wat betreft het aantal slachtoffers na de Eerste en Tweede Wereldoorlog op de derde plaats. Ontzagwekkende verliescijfers, die door het Eurocentrische karakter van de geschiedschrijving over de Koude Oorlog te vaak over het hoofd worden gezien.

In het eerste deel van de trilogie, *A House Burning*, zette Millett uiteen hoe Korea na de capitulatie van Japan werd verdeeld in een totalitair-communistisch regime in het Noorden en een autoritair bewind in het Zuiden en hoe een wrede burgeroorlog op het schiereiland uitbrak. In april 1948 begon met een opstand tegen het bewind van Syngman Rhee een nieuwe fase, die uiteindelijk met een keiharde pacificatiecampagne in het voordeel van de Zuid-Koreaanse machthebber werd beslist. De inval van zeven Noord-Koreaanse divisies en twee pantserbrigades in juni 1950 betekende de overgang naar een conventionele oorlog en internationalisering van het conflict. In het nu verschenen *They Came from the North* behandelt Millett deze episode en brengt hij op imponerende wijze al zijn kennis en kunde samen.

Besluitvorming betrokken partijen

Kim Il Sung, de dictator in het Noorden, meende het Zuiden in acht weken in een conventionele oorlog te kunnen overrompelen. Hij had voor zijn plannen het groene licht van zowel Mao als Stalin gekregen. Millett gaat in op de positie van elke partij in het conflict en op de strategische visie van de hoofdrolspelers. Hij behandelt op basis van nauwgezet archiefonderzoek en *oral history* de besluitvorming binnen de verschillende partijen. Zo maakt hij duidelijk dat Kim Il Sung wel degelijk rekening moest houden met de facties in zijn naaste omgeving: de Moskou-gezinden, de Mao-aanhangers en de uit het Zuiden gevluchte kameraden. De Amerikaanse reactie op de inval ontleedt de auteur op soortgelijke wijze, met bijzondere aandacht voor de positie van generaal Douglas MacArthur. Laatstgenoemde vond zijn functies van *Supreme Commander Allied Powers* en informele shogun van Japan een stuk belangrijker dan die van *Commander in Chief Far East Command*. MacArthur had zijn ogen gericht op Japan en Formosa, niet op Korea. En dat verklaart voor een deel de *intelligence failure*. Millett beschrijft de figuur MacArthur op pakkende wijze, zoals hij dat ook bij tal van andere hoofdrolspelers doet. Vervolgens analyseert hij het verloop van de strijd. Zijn belangrijkste conclusies zijn dat Kim Il Sung het Zuiden niet op de knieën kreeg omdat hij het manoeuvrevermogen van zijn eigen leger overschatte, het incasseringsvermogen en het taaie verzet van de Zuid-Koreaanse militairen onderschatte en onvoldoende rekening hield met het effectieve optreden van de Amerikaanse luchtstrijd-

krachten. Ook hier analyseert Millett niet alleen de Amerikaanse beslissing Seoul gewapenderhand bij te springen, maar ook de militaire besluitvorming. Dat laatste doet hij van het strategische niveau tot divisie- en soms zelfs bataljonsniveau.

De strijd in Korea golfde tot aan de wapenstilstand heen en weer. In september 1950 braken de troepen van de Verenigde Naties onder MacArthur, mede dankzij een gewaagde amfibische landing in Inchon, uit de perimeter van Pusan. De Noord-Koreanen werden teruggeslagen, Seoul heroverd en de 38ste breedtegraad overschreden. Fascinerend is het vervolgens om Mao's beweegredenen voor militaire interventie te lezen, want deze hadden minder met 'solidariteit' te maken dan met welbegrepen eigenbelang. De opbouw en training van het Chinese Volksleger, alsmede het op grote schaal verkrijgen van Russische wapen- en technologische hulp, nodig voor de opbouw van een eigen defensie-industrie, waren voor Mao van doorslaggevend belang. Toch waren de diplomatieke gaven van Zhou Enlai nodig om binnen het Chinese Militaire Comité een meerderheid voor de inzet van de Chinese 'vrijwilligers' te vinden. Stalin gaf op grote schaal materiële steun, stuurde adviseurs en stelde uiteindelijk vliegtuigen ter beschikking. Hij deed dat vanuit de inschatting dat het binden van de Amerikanen in Korea de westerse opbouw in Europa zou vertragen. Een misrekening, net zoals de Korea-oorlog bijdroeg aan het ontstaan van een hechte Amerikaans-Japanse as. In een pakkend betoog maakt Millett nog eens duidelijk hoezeer Stalin als *realpolitiker* opereerde. Hoewel

Russische adviseurs de oorlog van dichtbij volgden, weigerde Moskou de luchtmacht in te zetten en daardoor bleven de Amerikanen en hun bondgenoten gedurende het hele conflict heer en meester in het luchtruim.

Scherpe analyse, nuttig notenapparaat

Millett behandelt elke fase van de strijd op deze wijze. Hij heeft oog voor de strategische belangen die voor de betrokken landen meespeelden en gaat daarbij in op de besluitvorming, zowel binnenlands als in VN-verband. Hij brengt de hoofdrolspelers als mensen van vlees en bloed tot leven. Hij spreekt met groot respect over de generaals Walton Walker en Matthew Ridgway, die voor hem aan de geallieerde kant de echte helden zijn. Om het ontslag van MacArthur (*'whose greatest flaw was not his politics but his strategic and operational incompetence'*) laat hij geen traan. Militaire besluitvorming en operaties zijn voor de auteur, die het zelf tot kolonel bij de Amerikaanse mariniers bracht, gesneden koek en hij weet op overtuigende wijze het gevecht, de logistieke problemen en de frictie op het slagveld voor het voetlicht te brengen. Met respect schrijft hij over de Zuid-Koreaanse militairen, mededogen heeft hij voor de leden van het Chinese Volksvrijwilligers Leger, die bij tienduizenden sneuvelde. Moed kon hun bij hun *swarming*-aanvallen in elk geval niet worden ontzegd. Millett behandelt ook de bijdragen van de Amerikaanse bondgenoten aan het *United Nations Command* nauwgezet. Dat hij de militaire bijdragen van Groot-Brittannië, Australië en Nieuw-Zeeland roemt is niet verbazing-

wekkend. Zijn ruimhartige waardering voor de Franse, Belgische en Nederlandse inzet springt wel in het oog. Hij behandelt met respect de hardnekkige verdediging van het NDVN tijdens de Slag bij Wonju en bij de Chinese verrassingsaanval op het bataljonshoofdkwartier in Hoengson. Elders gaat hij in op de onderbevelstelling van het NDVN bij de *U.S. 38th Infantry Division*, *'which never quite satisfied Dutch logistical requirements (especially in vehicles and gin)'*. Millett merkt daarbij ook op dat de Nederlandse militairen, die in meerderheid in Indië hadden gediend, de GI's beschouwden *'as pampered and road-bound'*.

They Came from the North is rijk aan analyse en beschrijving. De auteur is een ervaren penvoerder die in enkele zinnen een persoon of een gebeurtenis tot leven weet te brengen. Het lezen van de kloekke pil is dus geen beproeving. Overigens, de laatste 150 bladzijden bevatten de verantwoording. De geraadpleegde bronnen zijn niet alleen indrukwekkend, maar bieden in combinatie met het notenapparaat een voortreffelijke toegang tot relevante literatuur. Zo biedt voetnoot 6 bij de inleiding een overzicht van alle goede literatuur over het fenomeen 'volksoorlog' die in de jaren zestig verscheen. Voetnoot 7 biedt hetzelfde voor de meer recente literatuur. Het notenapparaat is een schatkamer voor verdere studie, ook wat betreft het Chinese Volksleger. Conclusie: dit boek hoort in de boekenkast van de militaire professional thuis.

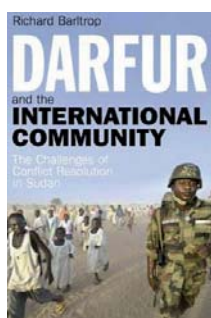
Drs. P.H. Kamphuis, NIMH

De Bezuinigingsgeneraal en 24 andere verhalen over de krijgsmacht

Door Frans Matser
Zoetermeer (Free Musketeers) 2011
120 blz.
ISBN 9789048418183
€ 17,95

Frans Matser heeft in *De Bezuinigingsgeneraal* 25 columns gebundeld die hij tussen 2004 en 2010 schreef voor de *Militaire Spectator*. Matser, kolonel van de landmacht, observeert en relativeert en beschrijft de organisatie waarin hij werkt met ironie en humor. Zijn thema's zijn actueel en herkenbaar en lopen uiteen van uitzendingen naar Bosnië, Irak en Afghanistan tot bezuinigingen en het defensiebeleid. De onvermijdelijke, vaak hilarische, militaire bureaucratie loopt als een rode draad door het boek. De auteur, die ooit twijfelde tussen een militaire en een journalistieke carrière, kijkt tevens nostalgisch terug op de Koude Oorlog en de opgeheven eenheden in Duitsland.

Darfur and the International Community

The Challenges of Conflict Resolution in Sudan
Door Richard Barltrop
Londen (I.B. Tauris) 2011
248 blz.
ISBN 9781845119775
€ 64,-

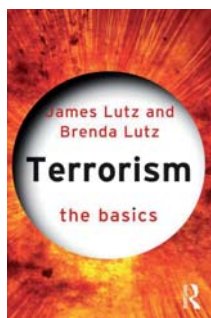
Het conflict in Darfur heeft de internationale gemeenschap de afgelopen jaren voor de nodige uitdagingen gesteld. Aanvankelijk was het de vraag hoe de burgeroorlog in Sudan kon worden beëindigd, daarna moest de uitvoering van het vredesakkoord van 2005 gegarandeerd worden. Richard Barltrop, een Britse deskundige op het gebied van internationale betrekkingen, belicht deze kwesties aan de hand van nieuw onderzoek, interviews en reacties van de internationale gemeenschap op eerdere conflicten in Sudan. Volgens Barltrop, die in het boek onder meer dieper ingaat op de bemiddelingspogingen in Darfur, zijn uit de jongste burgeroorlog in Sudan lessen te trekken voor conflict-oplossing in het algemeen.

Het Leger Boek

Door Okke Groot en Ben Schoenmaker (red.)
Zwolle/Den Haag (Uitgeverij Waanders/Nederlands Instituut voor Militaire Historie) 2011
384 blz., ill.
ISBN 9789040077890
€ 14,95

De Nederlandse landstrijdkrachten maken sinds mensenheugenis deel uit van de samenleving. *Het Leger Boek* beslaat grofweg de laatste honderd jaar van het dienstplichtleger. Het rijk geïllustreerde boek toont hoe de dienstplicht tot 1996 een stevige schakel vormde tussen leger en samenleving. Puttend uit de fotocollectie van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) hebben de auteurs het boek ingedeeld in zeven thematische hoofdstukken: infrastructuur, materieel, opleiding en oefening, inzet en bijstand, tropenjaren, ceremonieel en soldatenleven. Iedere foto is voorzien van een beschrijvende tekst, terwijl beeld-documentalist Okke Groot in een voorwoord de collectie van het NIMH uitgebreider toelicht.

Terrorism

The Basics
Door James Lutz and Brenda Lutz
Londen (Routledge) 2011
180 blz.
ISBN 9780415573344
€ 13,50

Met *Terrorism. The Basics* willen de politicologen James Lutz en Brenda Lutz een aantal basale vragen rond terrorisme beantwoorden: wat is terrorisme, wie kan als terrorist worden bestempeld en wat willen terroristen bereiken? Zij kijken daarbij onder meer naar de technieken die terroristen toepassen, hun doelwitten en hun opdrachtgevers en financiers. Lutz en Lutz gaan ook in op antiterreur-maatregelen en geven commentaar op algemene misvattingen rond terrorisme. De politicologen publiceerden eerder over het effect van terrorisme op democratie en de wereldpolitiek, maar proberen met *Terrorism. The Basics* een leemte te vullen voor studenten en onderzoekers die zich voor het eerst in het onderwerp willen verdiepen.

Met dank aan mr. C.P.M. Terpstra, NLDA

SUMMARIES

I.M. van Osch – Information Operations

The term Information Operations (InfoOps) refers to the synchronization of activities within the information domain in order to link all these activities with a common message. Practice, however, demonstrates the difficulties of synchronization. In spite of a growing awareness of the importance of the information domain, InfoOps still have limited priority. The author discusses the basic principles and the state of

affairs of InfoOps in the Dutch Armed Forces, using the army as a focal point. She presents some recommendations to align theory and practice concerning InfoOps and touches on intelligence fusion, the use of a grand narrative, the integration in education and training and the importance of securing knowledge and experiences in an InfoOps Network.

E.J. de Waard – Dutch Expeditionary Armed Forces

Since the early 1990s, flexibility is an often mentioned organizational necessity of the Dutch Armed Forces. This flexibility was a precondition for the execution of different kinds of operations and operations under various geographic and climatological conditions. The Armed Forces gained experience during the last twenty years. The author studied and analyzed the experiences to answer these three questions: Do the Armed Forces possess the flexibility to

address a broad range of missions and changing conditions? Do the Armed Forces have the necessary speed of response? Are the Armed Forces able to balance the constant need for adaptation and change with a sufficient level of organizational stability? In his final observations he discusses options to enlarge the flexibility potential of the Armed Forces in the future.

E.P.M. Zwinkels – Resistance against the Japanese on Sumatra

During the Second World War, the Dutch Indies were ruled by a Japanese military government. Dutch major-general Overakker and colonel Goserson improvised resistance against the Japanese in the northern part of Sumatra. In three centers of resistance they tried to make preparations for the arrival of Allied forces and for the support of civilians and soldiers

in Japanese camps. As the author clarifies the resistance fighters' courage in these centers could not counterbalance the extensive Japanese intelligence- and police machines. Within months most of the resistance officials were arrested and interrogated. Many, including both Overakker and Goserson, had to pay with their lives.

Aankondiging

Lezing minister van Defensie drs. J.S.J. Hillen

De krijgsmacht in een veranderlijke wereld

11 mei 2011 – Sociëteit De Witte Den Haag

De toestand van de rijksbegroting dwingt het kabinet tot ingrijpende maatregelen. Begin april heeft minister van Defensie drs. J.S.J. Hillen zijn beleidsbrief uitgegeven, waarin hij aangeeft hoe de krijgsmacht haar aandeel in de bezuinigingen zal leveren. Binnen enkele jaren moet er structureel 635 miljoen euro aan bezuinigingen gevonden zijn, daarnaast is nog eens een besparing van 175 miljoen euro nodig om de financiële basis van de krijgsmacht te repareren.

De minister licht de nationale en internationale gevolgen van deze maatregelen op 11 mei toe in een lezing met als thema *De krijgsmacht in een veranderlijke wereld*. Na afloop van de lezing is het mogelijk vragen te stellen aan de minister.

De lezing is toegankelijk voor leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap. Aanmelden is mogelijk bij secretaris luitenant-kolonel Henk Sonius, hc.sonius.01@mindef.nl.

Datum: 11 mei 2011
Tijd: zaal open 17.30 uur
Aanvang lezing: 18.15 uur
Einde: 20.30 uur
Locatie: Sociëteit De Witte, Plein 24, 2511 CS Den Haag

*De lezing is georganiseerd door de KVBK
in samenwerking met de Atlantische Commissie.*

